

TRADICIJSKA KULTURNA BAŠTINA U IMOTSKOM KRAJU

Čuljak, Kristina

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:304021>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-13**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

DIPLOMSKI RAD

**TRADICIJSKA KULTURNA BAŠTINA U IMOTSKOM
KRAJU**

KRISTINA ČULJAK

SPLIT, 2019.

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost

Hrvatski jezik i književnost

Hrvatska usmena književnost

TRADICIJSKA KULTURNA BAŠTINA U IMOTSKOM KRAJU

Studentica:
Kristina Čuljak

Mentor:
prof. dr. sc. Marko Dragić

Split, 2019. godine

Sadržaj

1. Uvod	6
2. Usmene lirske pjesme	8
2.1. Ljubavne pjesme	8
2.2. Mitske pjesme	10
2.3. Šaljive pjesme	10
3. Romanca	12
4. Balada	13
5. Legenda	15
5.1. Legenda o Gavanu	15
6. Predaje	20
6.1. Povijesne predaje	20
6.2. Etiološke predaje	21
6.3. Pričanja iz života	21
6.4. Mitske predaje	22
6.5. Demonološke predaje	23
7. Običaji kroz godinu	26
7.1. Advent	26
7.1.1. Sveta Barbara	26
7.1.2. Sveti Nikola	27
7.1.3. Sveta Lucija	27
7.1.4. Badnjak	28
7.2. Božić	28
7.3. Silvestrovo	29
7.4. Poklade	29
7.5. Korizma	33
7.6. Veliki tjedan	34
7.6.1. Cvjetnica	34
7.6.2. Veliki petak	35
7.6.3. Velika subota	35
7.2. Uskrs	36
7.3. Sveti Juraj	37
7.4. Sveti Marko	37

7.5. Duhovi.....	38
7.6. Spasovo	38
7.7. Tijelovo	39
7.8. Sveti Antun Padovanski	40
7.9. Sveti Ivan Krstitelj.....	41
7.10. Gospa od Anđela.....	42
7.11. Velika Gospa	42
7.12. Sveti Franjo Asiški.....	43
7.12. Svi sveti.....	44
7.13. Dušni dan.....	45
8. Zaključak	46
Literatura	47
Sažetak.....	51
Abstract	51

1. Uvod

Književnost svjedoči o životu ljudi, naroda i čovječanstva. Usmena je književnost najstarija i najdugotrajnija vrsta književnosti. Upravo usmenim prenošenjem raznih priča o običajima, tradicijama, junaštvima i plemenitosti bogati se narod na kulturnoj i duhovnoj razini, stvarajući nematerijalno bogatstvo svome kraju, obitelji i budućim naraštajima. Usmenu književnost čine predaje, legende, pjesme, zagonetke, poslovice, ali i pričanja o stvarnim događajima, sjećanja i svakidašnje pričanje.¹

Pri pisanju svog rada, za pomoć sam se obratila svojoj baki, Mirjani Čuljak (rođena Buljan) koja je svoje djetinjstvo provela u Vinjanima Donjim, malom selu pokraj Imotskoga. Kroz priču sam uspjela doznati poneku pjesmu, ali i nekoliko priča kojih se ona teško prisjeća. Posljednji put kad ih je pričala moja sestra i ja smo bile djeca i ona nam je pričale te priče kako bismo lakše zaspale, ali i kako bi nam uzburkala maštu i navela nas na razmišljanje o imaginarnim bićima. U svom diplomskom radu prezentirat ću neke od pjesama i priča svog rodnog kraja, malog mjesta Imotskog koji se naziva i "grad na gori". Imotski ima dugu povijest i običaje, od razdoblja turske okupacije pa sve do danas.

U radu se navode narodni običaji vezani uz pojedine blagdane i usmenoknjiževni primjeri iz Imotske krajine. Zabilježene su opće karakteristike pojedinih blagdana i usmenoknjiževnih oblika te lokalne posebnosti karakteristične za taj kraj navedene u kazivanjima starijih mještana.

Mnogi pjesnici opjevali su Imotski. Među pjesmama o Imotskom je i pjesma Tina Ujevića:

...ovdje su raskošne boje,

slike se nude kistu.

Život treperi u listu

Sad grlim prirodu čistu

i mirno je srce moje.

Tu ću srknuti ledenu rijeku,

sjesti po rubu staroga mlina.

¹ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008. str. 11.

*Baršunasto prići će tišina,
obuzet će me milina.*

*Ovdje su sveta jezera
čudnovata kao priča,
i vjetrovi što raspinju pera
ptica iz vrhunskih sfera.
Na uspomene slične gradine:
to obzorje je moja mjera...²*

Upravo tim riječima Tin Ujević opisuje Imotski u svojoj pjesmi *Hodočašće po Zagori*. Imotski se prvi put spominje u 10. st. Nastao je na temeljima starohrvatske župe Emothe kao središte šire regije zvane Imotska krajina, koja se prostire na površini od 626 km². Danas Imotski ima nešto više od 10.000 stanovnika. Klima je mediteransko-kontinentalna, ugodna za življenje.³

Stara gradska jezgra građena je klesanim kamenom, zbog čega Imotski mnogi smatraju jednim od najljepših dalmatinskih gradića. Jedno od glavnih obilježja grada upravo je tvrđava Topana sa zavjetnom crkvicom Gospe od Anđela iz 18. stoljeća. Gradsko područje obuhvaća i naselja Vinjani, Glavina i Medvidovića Draga. Svojim zapadnim rubom grad doslovce obuhvaća Modro jezero. Na udaljenosti od samo 1km u smjeru sjeverozapada nalazi se Crveno jezero, koje spada među najdublja u Europi. Zbog dojmljivosti i dramatičnosti Modrog i Crvenog jezera, oko njih su se isplele mnoge legende i vilinske priče koje su se pretvorile u dragocjeno etnološko nasljeđe.⁴

² Grad Imotski <https://visitimota.com/imotski/> (pristup 29. kolovoza 2019)

³*Isto.*

⁴*Isto.*

2. Usmene lirske pjesme

Stipe Botica definira usmenu lirsku pjesmu kao govornu tvorevinu, ostvarenu u bilo kojem jeziku, kojom čovjek izražava različita stanja, osjećaje i poticaje. Takve pjesme obično su kratke i opisuju neku predmetnu stvarnost. Izraz je pomno biran da bi bio lijep i lako pamtljiv. Hrvatska usmena lirika nastala je na govorima različitih sredina. Najstarije pisane takve pjesme javljaju se u 15. stoljeću, a prenose se sve do danas. Raznolika je tematika usmenih lirskih pjesama pa se tako u njima opjevavaju i tuga, i veselje tijekom raznih običaja, obreda i svečanih zgoda.⁵

Sustav usmene književnosti dijeli se na: lirsku poeziju, epska poeziju, priče (pripovijetke), dramu (folklorno kazalište), retoričke (usmenogovorničke) oblike te mikrostrukture (poslovice, zagonetke). Svaki se od tih sustava može podijeliti na više vrsta i podvrsta, a mnogi se usmenoknjiževno sustavi isprepleću. Pomoćne su znanosti za proučavanje usmene književnosti najčešće povijest, etnologija, arheologija, antropologija, sociologija teologija...⁶

2.1. Ljubavne pjesme

Ljubavne pjesme mogu se podijeliti prema tematici. Tako neke tematiziraju zagledanje, ašikovanje (ljubovanje)... Postoje i svatovske pjesme, poskočice i pjesme uz kolo, pjesme koje pjevaju o životu u braku, uspavanke, pjesme uz kolijevku i druge pjesme malo djeci, naricaljke (tužbalice) i rodoljubne pjesme.⁷

U usmenim lirskim ljubavnim pjesmama nalaze se i rodoljubne pjesme, a među najpoznatijima je:

VILO VELEBITA

⁵ Botica, Stipe, *Hrvatska usmenoknjiževna čitanka*, Školska knjiga, Zagreb, 1995., str. 17.

⁶ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008. str. 12.

⁷ Kekez, Josip, *Usmena književnost*, u: Škreb – Stamać, *Uvod u književnost*, IV. Poboljšano izdanje, Globus, Zagreb, 1986., str. 15.

*Oj ti Vilo, Vilo Velebita
Oj, ti Vilo, Vilo Velebita,
Ti našeg roda diko,
Tvoja slava jeste nama sveta,
Tebi Hrvat viko.
Ti Vilo Velebita,
Ti našeg roda diko,
Živjela premila,
Živila premila
Živila oj, premila
Ti Vilo svih Hrvata.
Velebite, vilovito stijenje,
Ljubim tvoje to golo kamenje
Ljubim tvoga u gorici vuka
I onoga ličkoga hajduka.
Ti Vilo Velebita,
Ti našeg roda diko,
Živila premila, Živila premila, Živila oj premila,
Ti vilo svih Hrvata.⁸*

Djevojka se u hrvatskoj usmenoj lirici često naziva jabukom:

OJ, DIVOJKO

*Oj divojko, janje moje malo.
Oj, divojko, moje janje malo!
Oj da sam ja tvoje janje malo
ti bi doša i janje obaša!
Neman kada, moje janje malo!
Imaš, bolan, digod u nedilju!
U nediljubija na livadu,
ja te, janje, ni vidio nisam!
Vidio san tvoje konje vrane,*

⁸ Mitski pojam – Vila Velebita <https://likaclub.eu/mitski-pojam-vila-velebita/> (pristup 30. kolovoza 2019.)

*na vrancu ti zelena dolama,
u dolami vezena marama.*⁹

2.2. Mitske pjesme

Mitske su pjesme nastale u drevnim pretkršćanskim vremenima, „a pjevaju o mitskim bićima, prirodnim pojavama, nebeskim tijelima; pticama, te povijesnim osobama kojima se pripisuju mitska obilježja. Vile su najčešća mitska bića. Vjetar, Mjesec, Sunce, ptice (soko, sinica i dr.), kuga (moriya) su antropomorfirani. Od povijesnih osoba najčešći su: Marko Kraljević, Janko Sibirjanin, Mijat Tomić, Stojan Janković, Andrija Šimić i drugi. Hrvati u Bosni i Hercegovini i danas kazuju mitske pjesme o caru Dušanu i posestrimi vili. Mitski su elementi česti u obrednim, posleničkim, povijesnim i epskim pjesmama.“¹⁰

U usmenoj su književnosti česti magični brojevi: tri i deset. U hrvatskom usmenom pjesništvu česti su, također, stalni epiteti: konji vrani, zlatna grana, bili grad, bili dvori, sivi soko, vita jela, vjerna ljuba, *previjerna* ljuba, sinja kukavica, bila vila, ruse pletenice, ruse kose... „U mitskim je pjesmama česta alegorija“.¹¹

2.3. Šaljive pjesme

Šaljive pjesme obilježava humor i ironija, a neke su od tih pjesmama i poučne. Izvodile su se u raznim prilikama kada se sakupljao veći broj ljudi, kao na primjer u svadbama. Opjevavaju članove obitelji (svekrvu, nevjestu, muža).¹²

Sljedeća pjesma na šaljiv način tematizira pretjerano uživanje u alkoholu, postavljajući retoričko pitanje „zašto piješ kad ti škodi...“ onome tko se napio pa mu je naškodilo, a ni onaj tko ga je vodio kući, od pijanstva nije znao proći kroz vrata.

⁹Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008. str. 95.

¹⁰Dragić, Marko, *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, lirika, epika, retorika*, MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo, Sarajevo, 2006., str. 24.

¹¹Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008. str. 25.

¹²Dragić, Marko, *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, lirika, epika, retorika*, MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo, Sarajevo, 2006., str. 41.

KAD SE ŽENI GALIN ISPOD GREDE

*Kad se ženi Galin ispod Grede
Brat rođeni BubalovaDede
I on zove staru Galetinu
A ona izletila stara,
Pa Galinaisuje i kara.
Al se Galin privuče Galuši
Pa joj nešto prišaplja na uši.
Nos te belaj, od mene se kani
Već mi štogod večere dorani.
U vrta je uskočila Gala
I jačermu rodakve nabrala.
Sad se jopet češe povruva
Nema jadna ni gotova kruva.
Dobavi se sa čeranja tave
Uli u nju jedno oko vode
I zamiša dva tanka kolača
S čin će svoga dočekat kovača
U to iđu momci uz ulicu
I dovode curu Jakovicu.¹³*

¹³ Kazivačica: Mirjana Čuljak.

3. Romanca

„Romance su dobile naziv po španjolskoj riječi *el romance* što je značilo španjolski narodni jezik za razliku od latinskoga. Zbornik španjolskih usmenih pjesama iz 13. stoljeća nazvan *Romancero* pripada najznačajnijim zbirkama svjetske usmene poezije. Snažan je utjecaj toga zbornika na cjelokupnu svjetsku poeziju. Zbornik lirskih pjesama *CarminaBurana* iz 1230. godine sadrži 250 latinskih i 50 njemačko–latinskih svjetovnih i religioznih pjesama. Neke od tih pjesama pripadaju usmenoj lirici. Romance su pisali mnogobrojni svjetski pjesnici, kao što je Federico Garcia Lorca, a potom i hrvatski pjesnici među kojima su August Harambašić, Silivije Strahimir Kranjčević i mnogi drugi. Romance u pisanoj književnosti imaju epske elemente, a usmene romance ih skoro pa i nemaju.. U romancama je najčešća ljubavna tematika. Ritam im je ubrzan i vedar.“¹⁴

¹⁴Dragić, Marko, *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, lirika, epika, retorika*, MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo, Sarajevo, 2006., str. 40.

4. Balada

Balada je usmena narodna pjesma koja je dobila ime prema keltskoj riječi *balad* i provansalskoj riječi *balar* u značenju plesati. „Balade najčešće pjevaju o nesretnoj ljubavi čiju je tragediju izazvala mladićeva (ili suprugova) majka. U baladama prevladavaju lirski motivi, a završetak je tragičan.¹⁵

Hasanaginica

Hasanaginica je balada koja je nastala između 1646. i 1649. godine u Imotskoj krajini. Objavio ju je u 18. stoljeću talijanski putopisac Alberto Fortis u svojem putopisu *Put po Dalmaciji*. Ispjevana je u muslimanskoj sredini u pograničnome kraju dalmatinsko – hercegovačkom, a tada turskom kadiluku na što upućuje svojim sadržajem i pojedinostima. Prenosila se među dalmatinskim Hrvatima koji su je i zapisali. Po obliku imena Asanaga (umjesto Hasanaga), Asanaginica i po drugim jezično – leksičkim crtama nastalih zbog nerazumijevanja muslimanskih naziva i običaja, jasno je da je zapis hrvatski. Fortis je dobio zapis sa preinakama (neki su oblici jekavski umjesto izvornih ikavskih) i takav objavio. Balada govori o Hasanaginici, koja je stvarna povijesna osoba Fatima Arapović rođ. Pintorović, supruzi Hasana Arapovića Hasan – age, graničnika tadašnje bosanske države. Hasanaginica nije posjetila ranjenoga muža dok je ležao u planini i on je se stoga odrekao. U međuvremenu joj je brat dogovorio brak s imotskim kadijom. Na dan vjenčanja zaustavila je svadbenu povorku pored dvora da još jednom vidi svoju djecu i od tuge i bola joj je puknulo srce i ona je umrla. Autor balade i danas je nepoznat: bosanskohercegovački književnik Alija Isaković tvrdi da je baladu mogla napisati i sama Hasanaginica nemajući kome ispričati svoju bol i patnju za djecom. Danas se u Imotskom nalazi tematski park posvećen Hasanaginici. Park se nalazi na južnim obroncima Modroga jezera, a u njemu se nalaze ploče na kojima je balada

¹⁵*Isto.*

ispisana na nekoliko stranih jezika kao i mjesto gdje se, prema predaji, nalazi Hasanaginičin grob.¹⁶

Vile

U slavenskoj i hrvatskoj mitologiji vile su najčešće mitsko biće. U hrvatskoj narodnoj percepciji „vile su bajkovite ljepotice, gotovo uvijek u dugim bijelim, rjeđe plavim haljinama, duge zlatnožute počesljane kose, s modrim ili zelenim očima, s cvjetnim vijencem na glavi, milozvučnog glasa, hitre i vitke. Oličenje su ljepote. (...)“

Jedni pripovijedaju da su ih vile izliječile; drugi da su siromašnim djevojkama pomagale brže istkati ruho za udaju; treći da su pomagale nejakim pastirima; četvrti da su mlade prenijele preko jezera u planinu, a stare pred crkvu; vješto liječe rane zadobivene u bojama. Junacima su dojavljivale vijesti o Turcima. Slavonci pripovijedaju da su vile donosile blagoslov mjestu u kojem su obitavale. Priča se da su vile svojim dobročiniteljima ostavljale bogate darove. Ukoliko bi se pokazala ljudska pohlepa ti darovi pretvarani su u prašinu ili ugljen. U hrvatskim predajama vile su ljude darivale tjelesnom ili duhovnom snagom; nejakim pastirima darivale su jakost; neuglednim djevojkama darivale su ljepotu. Na blagdan rođenja svetoga Ivana Krstitelja vile su pomlađivale ljude. To vjerovanje ogleda se u ophodu *ladarica – ivančica* s cvjetnim vijencem na glavi. na blagdan 24. lipnja.¹⁷

¹⁶Bošković – Stulli, Maja, *Regionalne crte usmene hrvatske književnosti*, Institut za enologiju i folkloristiku, Zagreb 2000., str. 154 -155.

¹⁷Usp. Marko Dragić, *Vile u tradicijskim pričama šibenskoga zaleđa*, *Suvremena pitanja*, časopis za prosvjetu i kulturu, XIII, 25, Mostar 2018., 135-136.

5. Legenda

Legenda je riječ latinskoga podrijetla a znači ono što treba čitati, ono što valja čitati. U hrvatskoj filologiji „legenda je vrsta priče koja ima vjerski karakter. U njezin se sadržaj vjeruje. U legendama su sudionici Isus Krist, sveci, svetice, crkveni dostojanstvenici, mučenice i mučenici. Legenda se dugo poimala kao pripovijest iz života svetaca, te o Božjim i svetačkim čudesima.

Legende su fakturom bliske predaji i katkad su teško odvojive od njih, ali je ipak element *čuda* njihov *genus specificum* što ih donekle izdvaja.“¹⁸

U Imotskoj krajini najviše se pripovijedaju legende o propasti Gavanovih dvora i Isusu Kristu i svetom Petru kad su hodali po zemlji.

5.1. Legenda o Gavanu

Imotski puk ima svoje tumačenje o postanku jezera. To je priča o Gavanu i Gavanovici. Koliko god je Gavan bio ohol, okrutan i bezbožan, još gora je bila Gavanovica.

LEGENDA O GAVANU (Fra Vjeko Vrčić, 2004.)

Bijo ti je u davna doba u Imockom, jedan bogati čovik zvan Gavan. Bijo je u liku čovika, a po duši Gavan. Ima je svega, samo duše nije ima. Para je ima da nije zna koliko, drža ga je u soban, na tavanu, ma svakudan. Čije brdo? Gavanovo! Čije polje? Gavanovo! Ima je i kmeta i slugu, ma ima je i sedamdeset i sedam čobana. I imaše i ženu i jedno muško dite, ne jako. Žena je bila još gora od njega, jerbo biše još o'olija. Težake prezirala, a prosjake protravala s vrata. Pridnjjovim je dvorin proliveno vele sirotinjski suza. Dodijaše i Bogu ti pusti uzdasi i suze. JednonIsusmilosnoga bila. Dođe k'o prosjak, prid istočne dvore Gavanove. U dvorima bijaše samo žena, Gavan je bijo u drugim dvorima, brojio pare. Dođe Isus i pokuca sa svojniščapičennjojzi na vrata, pa priupita: „Dajder štogod prosjaku, Bog ti da! Pogledaj na me, siromaja, nako te Bog pogleda! Utiši, gospodarice, gladne, utišijo tebe Bog!“ Kad dodija Gavanovici, iziđe ona na vrata i reče prosijaku: „Biž' ća s moji vrata! Vi skitančine i linčine

¹⁸Dragić, Marko, *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, proza, drama i mikrostrukture*, MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo, Sarajevo 2005., str. 34.

ne date mira ni meni ni mome ditetu. „Daj zalogaj kruva, Bog ti da!“ proslidi prosjak. „Šta će meni Bog tvoj dok je meni Gavan moj!“ kaza njemu oštrokondža. Al' da ga se otarasi, donese joj sluga iz kuće koru kruva, metne joj na papuču od noge i ona nabije nogon onaj kriv prosjaku prid nos, jerbo joj se činila sramota da mu dade rukan. Prosjak jopet upita: „Daj mi, gazdarice, i jedan trs kupusa, kad ti ga je Bog da u vrtlu. Pomozi mi, nako te Bog dragi pomoga!“ Ona naredi slugi da odriže trs kupusa, ali oni trs što je uz put, što su se na nj ćukenja zapišala. Sluga ode i odriza zdravi trs, jerbo se Boga boja. Prosjak šćapi i ode ća, al' prije toga reče slugi: „Noćas će biti svašta, ti se ničeg ne boj! Gromovi će pucat, zemlja će se trest, a jezera otvarat. Ali ništa od toga tebi ne će naškodit jerbo si pomogačovika u nevolji!“ Kad se prosjak oprostijo od sluge, obaša je sve Gavanove ćobane i kmetove. Od svi 77 sluga samo dva imadoše dušu i srce i žrtvovaše ono svoje malo sirotinje za prosjaka. Isus ne tide uzet ništa od njizi, nego nestade, a uto se i smračilo. Tako Gavan ostade na konaku u zapadnin dvorima, a Gavanovica s ditetom u istočnin dvorima. Gavan nije ni gleda šta se dešava vanka. Crne se oblačine spuščale do zemlje, ne vidiš prst prid očima. Od Bijakove do Zavelina siva i grmi gromovi pozivlju Gavana zadnji put na obraćenje. Ali džabe, on viruje samo u pare. Pod zemljon se začu tutnjavina, zemlja se trese, al' Gavan jopet samo pare broji. Potrese se zemlja dva puta, a treći put prosiće se zemlja. I dvori Gavanovi, i vas novac, i Gavan i sluge sve ode u crnu zemlju. Stvori se Crljeno Jezero. Kako su zidovi bili uokrug, nako je i jezero okruglo. Kad je lipo, vedro nebo i mirna voda, i dandanas morešvidit obrise zidina dvorski. Te iste noći propuntali se i istočni dvori, skupa sa Gavanovicom. Dok je ta stravota se tu zbivala, prosijak (Isus) se ukaza onome slugi i reče mu: “Uzmi tu zobnicu što visi o gredi, u njoj ti je vas najjam. I odmabiži, ovo će sve otići u propuntu. U elać! Ovo je prokleta kuća i prokleta misto!” Sluga, prije nego pođe, uzme ono nejakio dite iz bešike, stavi ga u narućaj i ponese sa sobon, jer je njega najvolio od svega blaga Gavanova. Čin on izade iz dvora, utonuše dvori i Gavanovica s njima skupa. Kako je sluga s ditetonbiža, nako se za njin otvarala zemlja i stvaralo jezero. Tako ti je nastalo Modro Jezero, zvano i Imocko i Gavanovo. Kako je sluga bižanajprvo polju, pa onda na zapad, rođenoj kući (jerbo se u Kamenjaku rodija), tako ti je se i jezero propuntalou duljinu, a ne uokrug. (...)“¹⁹

Na legende o Gavanu utjecala je starozavjetna priča o propasti Sodome i Gomore.²⁰

¹⁹Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008. str. 449.-451.

²⁰O tome više: Dragić, Marko, *Starozavjetni motiv Sodome i Gomore u Bakulinom Šematizmu i u suvremenom pripovijedanju u Hercegovini*, Zbornik o Petru Bakuli, Hrvatski studiji Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2013, str. 75-97.

Dva su anđela išla u Sodomu provjeriti ljudsku pobožnost i milosrđe. Dočekalo ih je jedino Lotovo gostoprimstvo, dok su se ostali stanovnici htjeli uživljavati na njima. Anđeli su se zato Lotu odužili: Onda ona dvojica upitaju Lota: 'Koga još ovdje imaš: sinove i kćeri, sve koje imaš u gradu, iz mjesta izvedi! Jer ćemo mi zatrti ovo mjesto: vika je na njih pred Jahvom postala tolika da nas Jahve posla da ga uništimo.' (Post 19, 12- 13) Kad ih izvedoše u polje, jedan progovori: 'Bježi da život spasiš! Ne obaziri se niti se igdje u ravnici ne zaustavlja! Bježi u brdo da ne budeš zatrt!' Jahve zapljušti s neba na Sodomu i Gomoru sumpornim ognjem, i uništi one gradove, i svu onu ravnicu, sve žitelje gradske i sve raslinstvo na zemlji. A Lotova se žena obazre i pretvori se u stup soli.“ (Post 19, 24-26).

Sljedeću verziju legende zapisao je davne 1936. godine znameniti imotski franjevac fra Silvestar Kutleša, najviše po kazivanju Stipana Mršića, Ivana Sliškovića i Mate Škore:

Bio je u davna doba, blizu Imotskoga, jedan bogati čovik zvani Gavan. Po kipu čovik, ali po srcu i duši dava. U Gavana bilo svega samo duše nije. U Gavana dvoji dvori, jedni lipši od drugi. U dvorima svakog blaga, a van dvora ni broja se ne zna. Čije polje? Gavanovo. Čije brdo? Gavanovo. Novca je ima toliko da mu pogotovu broja nije zna. Novac je drža u sobam, na tavanu, a ne u sanducim. Zlato u jednoj, srebro u drugoj, bakar u trećoj sobi. Mala je ima na sedamdeset i sedam mista. U svi sedamdeset i sedam mista bile su pojate i torovi. Različite pojate za krupni, a različite za sitni zub. Otklen Gavanu toliko blago? Ništo i stariji doranili, a najviše Gavan krivo steka i primaka. Što privarom, što silom, što kamatom, pritiska i grad i sva sela, od Kamenjaka do Gruda, svu burnu i zapadnu stranu polja i oko polja imotskoga. Ima je dosta kmeta i slugu, bezdušni ka i on sam (Gavan). S pomoću kmeta otima je čoviku parnicom. Kmeti se zakuni krivo, a Gavan dobij parnicu. Je li ti zajmijo sto kroz godinu dana, valja mu vratiti dvista. U jednim dvorima litova je Gavan, a u drugim dvorima zimova. Ima je Gavan ženu i jedno muško dite, nejako. Žena bila prava slika i prilika svog čovika pa i gora, jer olija. Težaka mrzila, a prosijaka s vrata gonila. Dosta je palo sirotinjski suza. Uzdasi i suze sirotinjske i Bogu dodijali. Jednom Isus – milosnaga bila – dođe ka prosijak, prid istočne dvore Gavanove. U dvorima ne bilo Gavana, nego mu žena. Otiša Gavan u zapadne da miri i broji novac. Zakuca Spasitelj na Gavanovim vratima šćapićem i reče: „Daj štogod prosijaku, Bog ti da! Pogledaj na sirotu, Bog na te

pogleda! Utiši gospodarice gladna, utišijo tebe Bog!“ Kad dodija Gavanovici, izađe na vrata i reče prosijaku: „Ajde mi s vrata! Vi skitančine i linčine ne date mi mira meni i ditetu mome u kući mojoj!“ – „Daj zalogaj kruva, Bog ti da!“ – proslidiprosijak. „Šta će meni Bog tvoj, dok je meni Gavan moj!“ – uzgorito reče Gavanovica. Nu da se otrese prosijaka, donese joj sluga iz kuće koru kruva, metnu joj sluga na papuču od noge i ona dobaci prosijaku. Sramota joj se činilo da rukom prosijaku dade. „Daj mi gazdinice i jedan trs kupusa, kad ti ga je Bog da u vrtluovliko.“ – opet će prosijak. Gavanovica naredi slugi, da mu odrize trs kupusa, ali oni trs uz put što u nj pasi zapišaju. Sluga ode i odriza, ne oni trs, nego drugi zdravi. Boja se je Boga ovi sluga. Prosijak primi i ode. Ali na rastanku reče slugi: „Nočas će biti svašta, ti se ne boj ništa! Gromovi će pucati, zemlja će se tresti, i jezera će se otvarati. Ali sve to tebi nauditi neće!“ Prosijak reče i ode. Sluga ostade zamišljen. Sluga je ovi virova u Boga, i zaradi Boga i svoje duše Gavana pošteno služijo, ali prosijaku nije sve virova. Od sveg Gavanova dobra najvolijo je ovi sluga Gavanovo dite. Kad se naš Gospodin – milosnaga bila – rasta od poštenoga sluge, pošla je od jednog do drugog čobana i kmeta Gavanova. Od sedamdeset i sedam čobana, i isto toliko kmeta nađe ji samu dvojicu sa srcem i dušom. Kako bi Isus kome doša, pita bi kakav darak na put Božji. I svi ga odbiše ili zanikaše osim dvojice. Ali ji je zato sve Bog i pokara, osim ove dvojice čobana. U jednoga od ove dvojice zapita Isus jedno janje. „Bi li ti prijatelju – upita Isus prvoga – zaradi Boga pogleda na čovikasiromaja i prigorijo jedno janje? Odavna se omrsijo nisam?“ – „Moj gospodar Gavan – reče Isusu kmet – ne daje mi godišnje nego tri ovce. Tri ovce ojanjile po jedno, to ti je troje janjaca. I moja su dica i gola i bosa i sotna, ali kad pitaš zarad Boga, prigoriću janjca. Evo ću otići odma po nj.“ „Nemoj ići – reče mu Isus – ako je srce ka i jezik, sam će janjac doći!“ Kad evo ti domalo janjca ide sam iz tora. Kmet uze nož, zakla janjca i sadri. Žena mu navisi vodu i pristavi meso. Kad je janjac bijo gotov, reče Isus: „Svi idimo i blagujmo, ali nijedne košćice nemojmo na stranu baciti!“ Kad su blagovali i nasitili se, Isus skupi kosti sa sinije i metnu na sridu. Kosti se sjediniše, janjac oživi i uteče u tor. A Isus reče: „Prijatelju, od ovog janjca Bog će ti dati iljadu ovaca!“ tako je i bilo. Kad dođe Isus drugomu poštenjaku Gavanovu čobanu, zapita šaku vune na put Božji. I ovi čoban reče: „Kad pitaš prijatelju, na put Božji, daću ti ne šaku, nego jedno runce. I ja sam go i odrpan, žena i dica još gore. Kmet sam Gavanov. To je dosta reći! Svejedno, kad pitaš na put Božji, evo ti cilorunce!“ Isus primi runo vune, prikriži rukom i ukaza se cili plast vune prid kućom. Prosijaka nestade, a vuna ostade. Gavan ta dan vazdan novac mirijo i brojijo,

i nije ga pribrojijo. Ka puno ga bilo. U brojenju i noć ga zatekla, pa osta na konaku u zapadnim dvorima. Dok je on s novcom se bavijo, nije ni pogleda šta na dvoru biva. Na dvoru crne oblačine spuščale se do zemlje. Ne vidi se prsta prid očima. Od Bijakove i Zavelima siva i grmi. Gromovi pucaju i Gavana pozivlju zadnji put na obraćenje i skrušenje. Ali sve zaludu. Gavan ne viruje u Boga, nego u novac. Munje i gromovi se približaju, vitrina trese Gavanovim dvorim, Gavan isto u novac pilji. Pod zemljom čuje se tutnjava, zemlja se već trese, Gavan ne more da se rastavi od nonca. Dolazi jeda jaki udarac od potresa, za njim drugi još jači. Kad dođe treći – najjači – proside se zemlja. I dvori Gavanovi, i vas novac, i Gavan sa svom svojom službom ode u zemlju. Stvori se Crljeno jezero. Kako su zidovi oko dvora uokruga bili, tako je i jezero okruglo. Zidovi od dvora, za vedra neba i mirne vode, mogu se nazriti i danas u vodi. Ali gavana nigdi. Gavan se nije ustavijo prvo pakla, a novci i dvori jesu. Iste te noći prosidoše se i istočni dvori i Gavanovica u njima. Vitar, munje, grmljavina i trišnja uplašiše nemilo Gavanovu ženu u istočnim dvorima. Vapije Gavana u pomoć, a Gavana nema. Zove sluga, ni slugu nema. Bave se sami sobom. Prišnija je njima glava nego gospodarica. I dok Gavanovica kriči, plače i jauče, Boga neće u pomoć da zove, jutrošnji prosijak javlja se virnomu i dobromu slugi Gavanovu, i veli mu: „Uzmi tu zobnicu što visi o gredi, u njoj ti je vas najam. I odmabiži, ovo će sve otići u propuntu! U elac! Ovo je prokleta kuća i proketo misto!“ Kad to reče, nestade ga. Sluga uze zobnicu i obisi o ramenu. I dok se mislijo, šta će poniti još od svoji stvari, pade mu na pamet, u bešicidite Gavanovo. Skoči do diteta, uze ga u naručaj i biži. Čim izađe iz dvora, utonuše dvori u zemlju i Gavanovica u njima. Kako je sluga biža i ditenosijo, za njim je zemlja tonula i jezero se stvaralo. Tako je postalo Modro jezero zvano i Imocko, ali najviše zvano Gavanovo. Zato je i Modro jezero otišlo u dugljinu, a ne uokruga. (...)“²¹

²¹ Kutleša, fra Silvestar, *Život i običaji u Imockoj krajini*, Matica hrvatska ogranak Imotski, Imotski 1997., str. 46.-48.

6. Predaje

Dragić predaje definira kao priče koja se temelje na vjerovanju u istinitost njihova sadržaja. Predaje se mogu podijeliti na: povijesne, etiološke, eshatološke, mitske (mitološke), demonske (demonološke) predaje i pričanja iz života.²²

6.1. Povijesne predaje

„Povijesne predaje pripovijedaju o sudbonosnim povijesnim osobama i događajima. Hrvatske povijesne predaje mogu se podijeliti u deset epoha: 1. Agrafijska epoha 2. Doba drevnih Grka 3. Ilirsko i rimsko doba 4. Starohrvatsko doba 5. Epoha od ujedinjenja Hrvatske do kraja vladavine narodnih vladara (925.-1463.). 6. Epoha osmanske vladavine (1463.-1878.). 7. Period od konca 19. st. do 1914. godine. 8. Razdoblje između dva Svjetska rata (Jugoslavija 1918.-1990.). 9. Epoha SFRJ (1945.-1990.). 10. Period od osamostaljenja Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine (1990.-).“²³

Andrijica Šimić

Za Imotsku krajinu veže se i priča o Andrijici Šimiću, legendarnom hrvatskom hajduku koji se rodio se 2. listopada 1833. godine u Alagovcu pored Gruda. S 10 godina otišao je u Mostar u službu agi Tikvini i služio ga punih 10 godina. Nepravde kojima je svjedočio natjerali su ga da 1959. godine ode u planinu. Oružje je oteo nepoznatome begu tako što mu je sasuo šaku prašine u oči. Andrijica Šimić hajdukovao je po Rakitnu, Doljanima, Imotskom, Kupresu, Livnu, Glamoču i Vrlici. Narod ga opisuje kao branitelja sirotinje i zaštitnika potlačenih. Često je progonio i bogatije kršćane. Uhićen je 1866. godine i izručen turskim vlastima. Dvije godine proveo je u tamnicama u Splitu, Imotskom, Duvnu, Livnu i Ljubuškom da bi 1868. pobjegao iz ljubušskog zatvora i ponovno se odmetnuo u hajduke.²⁴

Priča o dubu u Gornjim Vinjanima

²²Marko Dragić, *Tradicijske priče iz Zagore*, Književni krug Split; Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2017., str. 26. – 27.

²³Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008. str. 274.

²⁴Vidi: Marko Dragić, *Zbilja o harambaši Andrijici Šimiću u usmenoj i pučkoj epici*, Motrišta 33, Mostar 2005., 99-113.

U Gornjim Vinjanima je Janjišin dub. Ispod tog duba su prolazili svatovi djevojke iz Dereka i Ivana iz Posušja kad ih je susreo beg sa svojom svitom i zatražio mladu na prvu bračnu noć. Ivan je odbio i u sukobu ubio bega i dao se u bijeg. Za kaznu su mlada i svatovi pobijeni i zakopani ispod tog duba, a Ivan je nakon dvi, tri godine bijega uhićen i za primjer drugima nabijen na kolac. Usmena predaja kaže da je nesreća pilati daj dub ili uzet sa sobom bilo šta s njega padne. Ima priča i da je dub krvario i nosio prokletstvo onima koji su ga tili kresati.²⁵

6.2. Etiološke predaje

„Etiološke predaje nastale su na temelju povijesnih događaja i osoba iz ljudske potrebe za objašnjenjem uzroka i podrijetla nastanka naziva pokrajina, mjesta, lokaliteta, grobova, grobalja, prezimena; nastanka i nestanka jezera, vrela, bunara, čatrnja te uzroka različitih pojava u prirodi i među ljudima. Etiološke predaje nastaju na povijesnoj, mitskoj, eshatološkoj, demonološkoj i legendnoj razini. U tim su predajama sačuvana sjećanja na znamenite ljude i događaje iz najstarije povijesti.“²⁶

6.3. Pričanja iz života

„Pričanja iz života definiraju se kao obično kratke i podrugljive predaje u kojima se ismijavaju stanovnici pojedinih krajeva i sela, pripadnici određenih društvenih slojeva (seljaci, malograđani) i zanimanja (činovnici, policajci). Često se isprepleću s novelama, anegdotama, šalama i vicevima.“²⁷

O jednoj divojci

Jedne večeri mlađarija se sastala. Razgovaralo se o svačemu pa i o tome ko je strašljiv. Jedna divojka je uporno tvrdila da je neustrašiva i da sama u po noći smiotić na groblje. Svi ostali su tvrdili da ne smi i pala je oklada. Jedan mladić joj je reka, ako ona to uradi, da će se

²⁵Ante Juroš, Legenda o Janjiša dubu u Vinjanima Gornjim <http://www.dalmacijanews.hr/clanak/ck1i-legende-o-janjiša-dubu-u-vinjanima-gornjim#/clanak/ck1i-legende-o-janjiša-dubu-u-vinjanima-gornjim> (pristup 30. kolovoza 2019.)

²⁶Dragić, Marko, *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, proza, drama i mikrostrukture*, MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo, Sarajevo 2005., str. 30-31.

²⁷Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 444.

s njome oženit. Dat će joj svoj nož koji triba, ko dokaz da je bila u groblju, zabost na određeni grob. Ujutro će svi ostali doć provjerit je li to stvarno i izvršila. Oklada je bila laskava i primamljiva, pa je divojka bez razmišljanja uzela nož i pošla put šamatorja. Društvo je je čekalo, a kako se nije vratila do prvi pitlova, uputili su se na groblje. Iznenadili su se kad su je našli onesvištenu na naznačenom grobu, a pregača joj nožen pribodena za zemlju. Divojka je bila strašljiva ko i svi drugi, samo je stra potiskivala. Kad je došla na groblje tila je zadatak obaviti što prije. U panici je klekla na grob i zabila nož ali kroz pregaču. Kad se tila podić nije mogla. Misleć da je potežu mrtvi, od stra se onesvistila.²⁸

6.4. Mitske predaje

„Mitske predaje pripovijedaju o vilama i povijesnim osobama kojima je narod dao nadnaravnu moć.“²⁹

Jezerske vile

Jedan čovik ti je vidijo vilu. On je bijojedinak i po undašnjim običajima mora je nositi perčin i rećinu. Jedanput je iša u Imocki i na Plavon jezeru kod Baginistina vidijo je tri cure di pivaju. Pomalo in je se primica da ga one ne opaze. Dok je on doša, one su pozaspale i pokrile se ponjavon. Poćeo je skidati kumparan da će ga baciti po njiman, tijo i' je ganjat. Uto se jedna koprenila i protegla, i vidijo je di joj je ispod ponjave izvirila magarećija noga. On se poplašijo da ga ne bi bacile u jezero, brže-bolje bacijo oni kumparan i pobiga. Kad je doša kući pripovidijo je to materi. Ona se naljutila da je grijota nova kumparana i sutradan otišla do stina i našla lipo složen kumparan di su bile vile.³⁰

Zeko i vile

Jednon ti je bijo lipi zec. Ima je dvi dugačke, spletene grive ko nijedan konj u selu, bile su toliko duge da su se vukle po zemlji, i vidilo se da ji nije plelo ljudsko čeljade, to su vile plele. Njega su svaki dan jutri vodili na ispašu na ledinu i kad bi popodne došli po nj da ga

²⁸Kazivačica: Mirjana Čuljak.

²⁹ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008. str. 429.

³⁰ Kazivačica: Mirjana Čuljak.

vrate kući, njega ne bi bilo. Oni bi se unda vratili tek primrak i našli bi ga di mirno pase tamo di su ga i pripeli. Kad bi se smrklo zavezali bi ga u pojatu i dali mu ist. Ikica bi spava s konjen u zaključanoj pojati, i kad bi se u noći probudijo njega ne bi bilo za jaslan. On bi čeka da se vrati, al bi ga uvik san privarijo i zaspā bi. Ujutro kad bi se probudijo naša bi ga jaslan kako jide. Nikad nije vidijo ko to odvodi Zekana, al svi stari u selu su govorili da su ga to vile nosale.³¹

Vid i vile

Jedan Vid kraj Tripalovi kuća išavrc žito. I kako nigdi nije bilo čuvavitra, bilo vruće, on lega u slamu da će to vrc po noći. Zamota se u štracu, samo mu oči virile. Kad oko nika doba noći, došlo pet cura, vila, sve lipša od lipše i plešu kolo. Kad odjednon, jedna se sage i dođe ispid njega, oči u oči i kaže: “Dide Vide ja te vidin.” Malo iza toga začuše se prvi pivcii nesta vila. Vid se poplašijo i čin su vile otišle, pobiga i on kući. Nakon toga je ko zna koliko dana privrća žito, od stra nije ti ga više otiša po noći.³²

Rimčeva vila

Jedno vrime u Rimaca je stala vila. Narod je je zvaRimčevonvilon, alniko nije zna kako je došla u nji. Nikad nije tila ništa ist, čingod su je nutkali njojzi nije valjalo. Jednon je Rimčeva žena Zora pekla kruv ispod sača i iza sača je ostalo malo lugavakruva. Kad je Zora digla sač, vila je to vidila, zaletila se i uzela izgorene okrajke i brže – bolje ji pojila. Sutradan je stari Rimac naredijo da ujtesačon pola kruva da se vila najide. Vila in je donosila sriću. Plela je i prela i rekla jin da predu i s vretena motaju klupko i doklen god ne uzdanu konca će bit. Kažu da su se Rimci na tomen i obogatili i da zato nisu dali vilu iz kuće. Jedan dan su otišli u polje i kad su se vratili nje nije bilo.³³

6.5. Demonološke predaje

Dragić definira demonološke ili demonske predaje kao one „predaje koje imaju osobni doživljaj, odnosno susret s demonološkim (onostranim) bićem. Postoje različite vrste demona

³¹ Isto.

³² Isto.

³³ Isto.

kao što su: vještice, stuhe, štrige, striguni, irudice, kuga, kučibabe, krsnici, vodenduhovi, vukodlaci, čaratani, đavao, zloguke ptice, plašila, prikaze, utvare, vradžbine, vampiri. Narod im je najčešće pridodavao nadnaravne karakteristike. Za vještice se vjerovalo da su to žene zlih očiju i đavolske duše pa su čak i samim pogledom ljudima nanosile zlo. Vukodlaci su bili zle umrle osobe koje su se dizale iz groba i plašile ljude. Demonološke priče imale su i edukativnu svrhu jer su strašile djecu pa se djeca od straha nisu usuđivala izaći iz kuće tijekom noći.³⁴

Vještica

Vještice su najčešće spominjana demonska a pripovijeda se o osobnom susretu s vješticama. „Narod vjeruje da su vještice pogodbom potpisanom krvlju stupile u savez s đavlom, što znači da bi određena ženska osoba, u zamjenu za natprirodne moći, đavlu prodala dušu. Pričalo se da ulaze kroz ključanice, jedu djecu, izazivaju razne bolesti i ludilo, guše ljude pri spavanju i slično.

Vještice u demonološkim predajama bile su stvarne osobe koje nanose zlo. Nazivane su se još i morama, štrigama coprnicama i babama. Iz takvih vjerovanja razvio se običaj spaljivanja vještica.³⁵

Vištica

Bijo u selu jedan momak i kako ji je bilo puno u kući, on je spava na šuvitu u pojati. Ima je curu, bila lipa, jedinica u matere. Volili se njidvoje, i svaku večer joj je on iša na silo. Jedni noć kad je doša kući i lega nešto ga je pritisnilo, bilo mu teško na prsima ko da mu je neko polu navalio. Kad je opipa, vidio je da je to mačka, i on je je potrava, al se ona nije dala s mista. Tako jednu večer, drugu, treću i njemu dojadilo, a i bilo ga malo stra pa je jedno jutro dok je radio u polju sve ispriča svom kumu. On se malo mislio, mislio pa mu reka: “Vako ćemo, ti legni spavat ko i svaku večer, a ja ću se sakrit i kad ona skoči na te, ja ću joj sikironodsić glavu pa ne došla ona više na te.” Kako su se dogovorili, tako su i napravili. Ali kad je susjed diga sikiru i zamanio na mačku, ona se pritvori u curu. Oni malo bolje pogledaše i pripoznaše jednu curu iz sela. Bila je zaljubljena u momka, al kako on nije bio zaljubljen u nju jedino je

³⁴Dragić, Marko, *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, proza, drama i mikrostrukture*, MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo, Sarajevo 2005., str. 32-33.

³⁵Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008. str. 436-437.

tako mogla bit š njimen. Sigurno je bila vištica, molila je momke da je ne ubiju da će in dat šugomana, dukata, svačega, al oni nisu tili. Potrali su je i rekli joj da se nikad više ne vraća i da im ne izlazi na oči, jer ako je ikad više vide da će svima reć da je vištica.³⁶

³⁶ Kazivačica: Mirjana Čuljak.

7. Običaji kroz godinu

7.1. Advent

„Naziv Advent ili Došašće dolazi od latinske riječi *adventus*, a znači dolazak, dohod, početak. Advent se sastoji od četiri nedjelje koje prethode Božiću, a predstavljaju četiri tisućljeća od stvaranja svijeta do rođenja Isusa Krista. Zbog toga adventski vijenac sadrži četiri svijeće. Advent obilježavaju mise zornice koje se održavaju svaki dan u pet ili šest sati ujutro. Karakteriziraju ga post, molitva i pripreme za Božić koji katolici vjerno iščekuju.“³⁷

7.1.1. Sveta Barbara

Blagdan svete Barbare slavi se 4. prosinca, a smatra se da tog datuma počinje božićno vrijeme. Sveta Barbara štuje se u zapadnoj i istočnoj Crkvi te među protestantima. Postoje brojne legende o njenom životu i smrti. Prema jednoj predaji, Barbara je bila kćer nikomedijskog trgovca Dioskora koji ju je zatvorio u toranj kako bi njezinu iznimnu ljepotu sačuvala od očiju prosaca. Iako je njezin otac bio idolopoklonik, Barbara se obratila na kršćanstvo bez njegova znanja. Kad je Dioskor saznao za to, odlučio je pogubiti, ali spasila ju je Djevica Marija. Nakon toga su Barbaru zatočili i mučili, a na kraju ju je pogubio njezin otac. Sveta Barbara zaštitnica je od nagle smrti, rudara, topnika, vojnika i jedna od 14 svetaca pomoćnika. O kultu svete Barbare svjedoče i razni običaji i obredi. Poznat je običaj stavljanja zrnja pšenice u tanjuriće ili zdjelice na blagdan svete Barbare. Cilj mu je prizivanje dobre ljetine. Pšenica služi kao božićni ures u kućama, a u nju se stavljaju tri svijeće koje se pale za vrijeme božićnih blagdana. Prema rastu te pšenice proricalo se o urodu i blagostanju.³⁸

³⁷Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008. 129.-131.

³⁸Dragić, Marko, *Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, XIII (2), Zagreb: Kršćanski akademski krug (KRAK), 2015, str. 142. -147.

7.1.2. Sveti Nikola

Sveti Nikola kršćanski je svetac čiji se blagdan obilježava u adventu. Rođen je u 4. stoljeću u Maloj Aziji u kršćanskoj obitelji. Sačuvano je nekoliko predaja koje govore o životu svetog Nikole te o tome kako je postao svetac i zaštitnik. Prema jednoj takvoj predaji, Nikola je saznao za plemića u gradu koji je ostao bez novca za miraz svojim kćerima. Potajno mu je kroz prozor ubacivao novac za miraz. Otud običaj darivanja djece na njegov blagdan. Druga predaja govori kako je Nikola zaprijetio valovima i tako spasio brod od potonuća i postao zaštitnikom mornara i putnika. Zaštitnikom djece postao je nakon što je, prema predaji, oživio troje djece i spasio ih. Sveti Nikola u narodu je poznat kao zaštitnik djece, pomoraca, neudanih djevojaka, siromaha, studenata, farmaceuta, pekara, ribara, svjećara, zidara, tkalaca, zatvorenika, trgovaca, putnika, bolesnika, umirućih.³⁹

*Sveti Nikola bijo ti je gradski svetac, od dice do dice nosijo je darove. Zvali smo ga Nikola-putnik. Dolazijo je u grad, a brdo dice bi ga dočikalo. Mi smo se stariji uvik njemu molili kad bi neko iša na put. On ti je bijo i zaštitnik putnika.*⁴⁰

7.1.3. Sveta Lucija

Blagdan svete Lucije slavi se 13. prosinca, a ona se smatra zaštitnicom očiju i vida. Brojne su predaje o svetoj Luciji. Prema jednoj predaji, Lucija je nagovorila svoju teško bolesnu majku da ode na grob sv. Agate u Kataniju. Tu se Luciji svetica ukazala i rekla joj da će umrijeti u teškim mukama, ali da će njezina majka ozdraviti.⁴¹

Na svetkovinu Svete Lucije običaj je i u Imotskom sijati božićnu pšenicu. Do Božića pšenica naraste i zazeleni se te ukrašava božićni stol, a tijekom božićnog vremena stoji ispod bora, uz jaslice ili u kutu sobe.

³⁹Dragić, Marko, *Sveti Nikola - biskup u hagiografskoj baštini Hrvata*, Ethnologica Dalmatica, 22 (1), Etnografski muzej, Split, 2015., str 5.-8.

⁴⁰ Kazivačica: Mirjana Čuljak.

⁴¹Dragić, Helena, *Osobna imena motivirana imenima ranokršćanskih mučenica*. Croatica et Slavica Iadertina, 13 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2017., str. 244.

*Sveta Lucija ti je bila ševasta, sa šćapom je dolazila i nosila daci darove. Zato bi je uvijek čekali jer sporo donese dar. Tada bi ti uvijek sijali šenicu da je ima za Božić kad palimo sviće za ručkom.*⁴²

7.1.4. Badnjak

Badnjak je dan uoči velikog kršćanskog blagdana Božića. Riječ badnjak potječe od starocrkvenoslavenskoga glagola bǫdeti, „bdjeti”, ili od pridjeva *badar* i od toga izvedenoga glagola razbadriti se, odnosno razbuditi se, biti budan. Badnjak se može podijeliti na Badnje jutro i Badnju noć. Badnji dan obilježava post, priprema hrane za Božićni ručak, blagoslov kuće i iščekivanje samoga Božića. Glavni simbol toga dana je drvo badnjak, a u tradicijskoj kulturi postoje njegove dvije vrste: jedna je kao grana hrasta (najčešće cera) kojoj nije otpalo lišće dok je druga klada, panj ili truplo stabla raspona od jedan do dva metra, debelo trideset do pedeset centimetara te dva manja komada drveta. Najčešći je panj bio masline ili česmine, odnosno cera ili hrasta koji svojom dugovječnošću simboliziraju Božju vječnost. Najčešće se pale tri badnjaka.⁴³

U Imotskom se najčešće na Badnjak se kiti i božićno drvce. U ponoć se na Badnjak ide u crkvu na misu Polnoćku.

*Tada bi ti se uvijek za vatrom okupljala cila obitelj za badnjakom. Tribala su bit tri badnjaka. Glavni gazda kuće nosijo ti je najveći badnjak za križon, a dica su nosila dva mala badnjaka za njin. Svi smo morali sidit kod nji i molit Boga. Gazda bi vinon zalijo glavni križ da rodi godina. Čaća bi iša prvi, a brat bi nosijo mali badnjak. To ti je u nas bilo veliko. Na kraju bi svi morali malo vina popi. Na badnju večer bi se išlo i na misu u ponoć.*⁴⁴

7.2. Božić

Božić je dan kada se slavi Kristovo rođenje. Nakon mise Polnoćke, rodbina i poznanici čestitaju i darivaju jedni druge. Božić karakterizira i obilan ručak, a poseban naglasak stavlja se na mir i zajedništvo. Hrvatski katolici si tradicionalno čestitaju Božić riječima „*Na dobro vam došao Božić i sveto porođenje Isusovo!*“ Za obiteljskim ručkom pale se božićne svijeće, ukućani se mole prije i poslije objeda, a po završetku jela i molitve, domaćin gasi

⁴² Kazivačica: Mirjana Čuljak.

⁴³ Usp. Dragić, Marko, *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (1), Split, 2008., str. 68.

⁴⁴ Kazivačica: Mirjana Čuljak.

svijeće čineći pritom znak križa. Ukućani taj dan zajedno pjevaju božićne pjesme od kojih su najpoznatije „*U sve vrime godišta*“, „*Radujte se narodi*“ i „*Kirije eleison*.“⁴⁵

*Na Božić bi ti se prije kuva kiseli kupus, mesa i divenice. To ti je bio glavni ručak. Poslije bi u novije vrime pravili sarme. Red ti je bijo obilaziti užu rodbinu i prijatelje. Pilo bi se i nazdravljalo bukarama vina. Navečer bi se na sri sela sastajali na raskrižju ulica i igrali bi kolo. Skupilo bi se tu cilo selo. Ne bi se išlo nigdi dalje. Svako ti je selo tako imalo svoje misto za sastajanje.*⁴⁶

7.3. Silvestrovo

Stara godina poznata je još pod nazivom Silvestrovo ili, primjerice u Splitu, Savistrovo. Taj naziv nastao je prema svetom Silvestru, biskupu koji je 313. godine krstio rimskoga cara Konstantina I. Velikog, nakon čega je car *Milanskim ediktom* kršćanstvo proglasio slobodnom religijom. „Silvestrovo karakteriziraju vjerski običaji i obredi: molitve, mise zahvalnice, škropljenje *čeljadi, blaga, kuće, dvorišta i štale*. Zadnji dan u godini treba zahvaliti Bogu na svim darovima protekle godine i prikazati mu molitve za nastupajuću godinu. Taj dan u crkvama se slave mise zahvalnice.“⁴⁷

Silvestrovo karakteriziraju paljenja krjesova, koledanje, ophodi, obredi kojima se tjera Stara godina, divinacije.

*To ti je se u nas slabo slavilo. Pivalo bi se i pucalo. Na sri sela smo se sastajali, igrali i pričali. Pucale su se karbitnjače. To su ti bile limenke, u nji je se meća karbit, zalilo bi se vodon i onda se to palilo.*⁴⁸

7.4. Poklade

⁴⁵Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008. str. 142.-143.

⁴⁶ Kazivačica: Mirjana Čuljak.

⁴⁷Marko Dragić, *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 50 (2), Split, 2015, str. 310.

⁴⁸ Kazivačica: Mirjana Čuljak.

Hrvatski pojam poklade ima dvostruko značenje. Označava razdoblje između Sveta tri kralja i Čiste srijede, ali je i sinonim za maškare. Termin Poklade odnosi se na običaj maskiranih ophoda koji su se odvijali nakon završetka božićnih blagdana pa sve do Čiste srijede, najčešće u utorak uoči te srijede. Različitim odjevnim kombinacijama ljudi su se nastojali zamaskirati, nakon čega bi privezivali zvona za sebe te tako hodali proizvodeći buku i galamu i to sve uz pjesmu i šalu. U narodu je postojalo vjerovali da će na taj način otjerati demone, a upravo zbog tog vjerovanja maskirane ophode smatramo i apotropejskim običajem.

„Intenzivni pokladni običaji i događaji traju nedjelju, ponedjeljak i utorak, pred Pepelnicu (Čistu srijedu). U ta tri dana se gostilo i obilno jelo, posebno u utorak navečer pred korizmu jer je većina ljudi postila sve do Uskrsa. Te dane narod naziva: Velike poklade ili Završne poklade. (...)

U Imotskoj krajini prvi četvrtak pred poklade zvao se vlastovski, a drugi tusti četvrtak. U Pokladnu nedjelju dolazile su *odive* u rod, a svaka je kuća na taj dan morala imati *ušćipaka*. U Srijanima je u vrijeme poklada običaj je da *odive* - udane žene idu na ručak kod matere i sa sobom ponesu najmlađe dijete. Tamo bi se frigali *ušćipci*, a moralo se dati svakoj ženi da odnese djeci i ukućanima. Tri dana se *odilo* u *odive*: nedjelju, ponedjeljak i utorak. Ženama je bilo zabranjeno plesti i presti na Pokladni utorak jer se vjerovalo da će, ako to rade, vinograde zahvatiti bolest zavijača.“⁴⁹

U Imotskom je Pokladna nedjelja vrhunac Bakovih svečanosti kada se organizira Bakova povorka. Ova tradicija traje više od 100 godina. Čitave Bakove svečanosti temelje se na slavljenju Baka, antičkoga boga vina i plodnosti, koji u Imotski dolazi iz dalekog Kalikuta kako bi ga stanovnici najeli, napili, ali da bi im i očistio džepove. Baka svake godine utjelovljuje osoba koja to svojim osobinama zaslužuje: poznat, ugledan, društven, šaljivdžija i veseljak, obožavatelj *ića* i *pića*. Obučen je u bijelu haljinu, ima rumene obraze, a vozi se na staroj bačvi i slijede ga mačkare. Povorku karakterizira i Bakova pjesma, koja je zapravo dijalog između Baka i mačkara: ⁵⁰

„Evo dođe Bako k vami,

⁴⁹Marko Dragić, *Velike poklade u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, 8 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2013., str. 156-157.

⁵⁰KUD Bakove svečanosti - Imotski <http://dobrodosastaribako.wixsite.com/bakovesvecanosti/o-nama> (pristup 29. kolovoza 2019)

da ne biste bili sami!
Ja učini duga puta od krajeva Kalikuta.
Dobro doša stari Bako,
iće piće za te svako
obilno je pripravljeno
i pečeno i vareno,
evo tuka i guska,
evo s maslon uščipaka,
evo s meson paveruna,
evo s maslon makaruna,
evo srne razvarene, siron, maslon začinjene,
i debeli kapunova,
i lovine, još zecova,
i pršuta i salama,
nek se puni tvoja jama!
Ja sam Bako onaj stari,
koga štiju svi vinari,
I štovat će sve bez mita,
dokle bude ovog svita.
Zato smo te pozdravili
i na bačvu postavili,
jer tvoj obraz dobro kaže,
da od vina ništa draže.
Evo bačve vina cila,

da moš' piti izobilja,
a kad bude izručena,
druga ti je priključena.
Za vinom mi srce vene,
upitajte moje žene!
Prokleta ti bila svaka kap
vinušćine koju si ulio u se!
Svu si moju dotu poždera
i poloka s imotskin lizipjatinan i ispičuturan!
S kurvetinan si lumpova,
muladi napravio,
mene i pustu drčajinu u crno zavio!
Neka te đava pakleni nosi,
skupa s onon koji te na me namiri!
Ja sam Bako onaj isti,
koji vaše džepe čisti!
Da te u Milan vrag odnese,
jer ti prazniš naše kese!

Ova pjesma ponavlja se dok povorka prolazi ulicama grada. Zaustavlja se kada stigne na središnji gradski trg i tada slijedi čitanje oporuke i paljenje Krnje. Krnju izrađuju mještani, a on najčešće uzima obličje najvećega negativca u protekloj godini. Oporuka na šaljiv način proziva i ismijava značajnije događaje i osobe iz Imotskog. U utorak prije Čiste srijede

tradicionalno se održava Večer humora i zabave. Organizira ju Kulturno – umjetničko društvo Bakove svečanosti, a prema tradiciji, ismijava sve događaje koji su obilježili proteklu godinu.⁵¹

Slika s Bakovih svečanosti u Imotskom⁵²

7.5. Korizma

Korizma počinje na Čistu srijedu i traje četrdeset dana, do Velikoga petka. Korizmu karakteriziraju post, molitva i proučavanje Božje riječi koje završava sakramentom ispovijedi kako bi se Uskrs proslavio što veselije. Četrdeset dana Korizme sadrži „šest nedjelja i svaka ima svoje ime. Prva korizmena nedjelja zove se Čista, druga je Pačista, treća Bezimena, četvrta Sredoposna, peta Gluha (Glušna), a šesta je Nedjelja muke Gospodnje ili Cvjetnica.“⁵³

⁵¹KUD Bakove svečanosti - Imotski <http://dobrodosastaribako.wixsite.com/bakovesvecanosti/o-nama> (pristup 29. kolovoza 2019)

⁵² <https://imotski.in/2017/02/07/neka-krenu-maskare-poklade-u-imotskom/> (pristup 7.rujna 2019)

⁵³ Dragić, Marko, *Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu*, Titius 3, 3, Filozofski fakultet Split, Split 2011., str. 139.

*Tada bi ti se postilo, molilo bi se Boga svaku večer kad bi se iskupili svi u kući. Nije se smilo pivat.*⁵⁴

7.6. Veliki tjedan

Veliki tjedan najbogatiji je tjedan u godini, a obuhvaća dane od Cvjetnice do Uskrsa. Cijeli tjedan u znaku je Isusove muke, smrti i uskrsnuća. Prva tri dana, Veliki ponedjeljak, Veliki utorak i Veliku srijedu održava se četrdeset sati klanjanja (kvarantore), a vrhunac tjedna čini Veliko Trodnevlje. Njega čine Veliki četvrtak, Veliki petak i Velika subota.

7.6.1. Cvjetnica

Cvjetnica ili Nedjelja Muke Gospodnje blagdan je kojim se slavi Isusov trijumfalni ulazak u Jeruzalem, kada ga je narod dočekaao mašući palminim i maslinovim grančicama dok je on jahao na magarcu. Slavi se u nedjelju prije Uskrsa i uvod je u Veliki tjedan. Običaj je da se mladi taj dan umivaju izvorskom vodom u koju se prethodno stavi proljetno cvijeće, najčešće ljubičice. Vjerovalo se da taj čin umivanja donosi zdravlje i ljepotu lica. Na taj dan se također ide na svetu misu i obavljaju se procesije s blagoslovljenim palminim i maslinovim grančicama.⁵⁵

Grad Imotski na Cvjetnicu se pretvara u Jeruzalem. Od najranijeg jutra građani se pripremaju se za događanja koja slijede. Prije jutarnjeg euharistijskog slavlja, uprizori se ulazak Isusa u Jeruzalem: djeca i odrasli prostiru palmine grane, a glumac u ulozi Isusa jaše na magarcu popraćen pjesmom. Zatim se prikazuju scene iz Muke Gospodnje. Uprizorenje Muke počinje scenom Posljednje večere u vrtu Franjevačkoga samostana i nastavlja se scenama izdaje, suđenja, padove pod križem i susreta s majkom na gradskim ulicama. Uprizorenje završava na kuli Topana gdje se odvijaju potresne scene raspeća i Isusova uskrsnuća.⁵⁶

*Maslina ti se nosila na blagosov i kitili su se grobovi. Pravile su sele ruže od papira. Jelke su se s njima kitile i onda bi ih nosili na grobove.*⁵⁷

⁵⁴ Kazivačica: Mirjana Čuljak.

⁵⁵ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008. str. 157.

⁵⁶ Ovaj događaj svake godine privlači sve više i više ljudi, a posljednjih nekoliko godina moguće je pratiti prijenos uživo na internetu.

⁵⁷ Kazivačica: Mirjana Čuljak.

Uprizorenje muke Gospodnje u Imotskom ⁵⁸

7.6.2. Veliki petak

Veliki petak dan je žalovanja na koji se ne slavi euharistijsko slavlje, oltar je bez križa, svijećnjaka i cvijeća, a ne oglašavaju se ni crkvena zvona. Obilježava se pjevanjem Muke Gospodinove, Putem križa i ljubljnjem križa. Veliki petak karakteriziraju i post, pokora, osobna molitva i pomaganje nemoćnima i siromašnima..

Na veliki petak ti je bijo strogi post. Išla bi ti procesija priko brda noseć križe. Na zadnjem bi se stavalistu stastajali križi s više mista. Tu bi ti bilo puno ljudi. Običaj ti je bijo da se križ poljubi kad pođeš s procesijon. ⁵⁹

7.6.3. Velika subota

⁵⁸ <https://imotski.hr/imotski-se-jos-jednom-preobrazio-u-jeruzalem-zive-slike-muke-isusove-gledale-su-se-i-na-internetu-diljem-svijeta/>

⁵⁹ Isto.

Velika ili Bila subota također je dan ozbiljnosti i žalovanja na koji se ne slavi euharistijsko slavlje i oltar je ogoljen. Kao i Veliki petak, obilježavaju je post, pokora, osobna molitva i pomaganje potrebitima. Običaji koji se vežu za taj blagdan su posjećivanje Božjeg groba, umivanje blagoslovljenom vodom te obredi paljenja krijesa i blagoslova vatre. Na Veliku subotu domaćice pripremaju hranu, boje jaja i čiste kuću, a nekoć su djeca činila ophode i za to bila darivana pisanicama.⁶⁰

7.2. Uskrs

Uskrs je najveći kršćanski blagdan, a slavi nakon prvog proljetnog punog mjeseca između 21. ožujka i 25. travnja. Podrijetlo mu je u židovskom blagdanu Pashe, koji je slavio Božje čudo kojim je Izraelce izveo iz egipatskog ropstva. Kršćanstvo se usredotočuje na Isusovo uskrsnuće. To je spomendan Isusova uskrsnuća, prelaska iz smrti u život, kojim je spašeno i otkupljeno čovječanstvo. U kasnim večernjim satima u crkvama počinje vazmeno bdijenje na kojem se blagoslivlja vatra izvan crkve i pali se uskrsna svijeća koja se potom u procesiji unosi u crkvu i kojoj se pjeva svečani hvalospjev. Uskrsna svijeća simbolizira Isusa Krista i njegovu pobjedu nad smrću. Nakon toga čitaju se svetopisamski tekstovi, pjevaju psalmi, sluša Božja riječ i pjeva svečana pjesma Slava Bogu na visini. Vazmeno bdijenje završava svečanom euharistijom.⁶¹

Na Uskrs je u Imotskom kraju običaj ujutro se pomoliti i pojesti blagoslovljenu hranu kao što su sirnica ili jaja. Ostaci blagoslova smiju se baciti samo u zemlju ili u vatru. Nakon toga ide se na misu iza koje slijedi svečani ručak. U popodnevним satima se čestita Uskrs i razbijaju se obojena jaja.

*Tada se slavilo i čestitalo. Do tada nisi smijo. Odalo se od kuće do kuće i čestitalo. Bojili smo ti jaja s obojanin papiron.*⁶²

⁶⁰Usp. Dragić, Marko, *Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini*, Hum, Časopis Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru, br. 6, Mostar, 2010., str. 81-104.

⁶¹ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008. str. 173.-174.

⁶² Kazivačica: Mirjana Čuljak.

7.3. Sveti Juraj

Sveti Juraj jedan je od najštovanijih svetaca u kršćanstvu. Rođen je između 275. i 281. godine. Podrijetlom je iz plemićke obitelji. Otac mu je bio rimski vojnik rođen u Perziji, a majka iz Kapadocije u Maloj Aziji. Poslije očeve smrti otišao je u Palestinu gdje je postao vojnik. Prigodom jedne sjednice Vojnoga vijeća car Dioklecijan iznio je plan prema kojemu je htio uništiti kršćane, što je Vijeće i odobrilo. Juraj se usprotivio toj odluci. Uzaludno ga je Dioklecijan htio odvratiti od kršćanstva. Juraj je ostao vjeran kršćanstvu pa ga je Dioklecijan dao na sud gradskom sudcu Dacijanu. Juraj je uhićen, okovan u lance i utamničen. Najprije su ga privezali za kotač s usađenim čavlima, mučili su ga na najgore moguće načine, ali su kasnije ipak pronašli s potpuno zacijeljenim ranama. Njegovo čudesno ozdravljenje mnoge je pogane obratilo na kršćanstvo. Sveti Jure zaštitnik je Visa, Brača, Drvenika kod Trogira, Gdinja na Hvaru, Senja, Poljica, Lovrana, Boljuna. Seljaci su svetoga Jurja najprije štovali kao zaštitnika konja, a potom i ostalih domaćih životinja. U narodnoj je tradiciji sveti Juraj zaštitnik od teških bolesti. Smatra se zaštitnikom i ratara, pastira, konja i ostale stoke, zemlje, usjeva, zelenila. Bio je zaštitnik križara, vojnika, ratnoga konjaništva i svih obrta u vojne svrhe. Djevojke i žene svetoga Juru štuju kao zaštitnika od napasnika. Svetome Jurju narod se preporuča za zaštitu od zmija i vještica. Versificirana legenda o svetom Juri koji je kopljem probo zmaja i tako spasio Širin grad, pridodana je Kačićevu Razgovoru ugodnomu. U tradicijskoj baštini katolika i muslimana koristili su se nazivi Veliki Jurjevdan i Mali Jurjevdan. Veliki Jurjevdan slavio se 23. travnja, a Mali Jurjevdan 6. svibnja.⁶³

7.4. Sveti Marko

Sveti Marko rođen je oko 10. godine u Cireni, a umro je mučeničkom smrću 25. travnja 68. godine u Aleksandriji. Propovijedao je vjeru u Isusa i obraćao ljude. U Novom zavjetu spominje se ukupno osam puta, a spominje se i njegova majka Marija u čijem se domu okupljala prva kršćanska zajednica u Jeruzalemu. Prema nekim izvorima, Isusova posljednja večera dogodila se upravo u kući Markove majke. Zaštitnik je odvjetnika, građevinskih radnika, zidara, staklara, pletača košara, notara, pisara, zatvorenika, zarobljenika, lavova, Venecije, Egipta, protiv nevremena, munje, tuče, nepripravne smrti...Na blagdan svetog Marka blagoslivljaju se polja, a nekad se blagoslov polja vršio u procesijama. U Imotskoj

⁶³ Dragić, Marko, *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, 9 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2013. str. 270.-284.

krajini i nekim drugim mjestima blagoslivljalo se i cvijeće i trava. Trava se zatim davala stoci jer se vjerovalo da će tako biti zaštićena od bolesti, uroka i ugriza zmija.⁶⁴

7.5. Duhovi

Blagdan Duhovi nema određeni datum već se održava pedeset dana nakon Uskrsa, kada se završavaju se uskršnji blagdani. Na taj su dan svi Isusovi učenici bili zajedno. S neba se začuo šum, kao kad se digne silan vjetar, i napunio svu kuću u kojoj su apostoli sjedili. Pokazali su se razdijeljeni jezici kao od vatre i na svakog od njih sišao je po jedan. Napunili su se Duha Svetoga i počeli govoriti tuđim jezicima “kako im je Duh Sveti davao govoriti”. Budući su Židovi toga dana obilježavali Pedesetnicu, u Jeruzalemu je bilo mnoštvo naroda različitih narodnosti. Mnoštvo je bilo zbunjeno kada su čuli apostole kako govore njihovim jezicima. Neki su se tome podrugivali.. Petar je među apostolima ustao i rekao da se ispunilo obećanje proroka Joela: “Izlit ću duha svojega na svako tijelo”. Petar je rekao Izraelcima da je Isusa, kojega su oni razapeli, Bog oživio od mrtvih i uzdignuo na nebesa gdje je primio Duha Svetoga i izlio ga, “kao što svi vi vidite i čujete (...)”. Zbunjeno je mnoštvo pitalo što im je činiti, a Petar im je rekao da čine pokoru i pokrste se jer će tako primiti Duha Svetoga i spasiti se. Tada ih se tri tisuće pokrstilo i to je bio rođendan Kristove Crkve.⁶⁵

7.6. Spasovo

Uzašašće se naziva još i Spasovo te označava kršćanski blagdan koji se slavi četrdesetog dana nakon Uskrsa, uvijek četvrtkom, a sjećanje je na Kristov uzlazak u nebo. Uzašašćem na nebo Isus Krist spasio je čovječanstvo. Zato se taj blagdan i zove Spasovo. Uzašašće u hrvatskoj kulturnoj baštini karakteriziraju spasovski ophodi, zvani križari i križarice. Oni se prvi put spominju početkom 17. stoljeća u Bakru. Procesije su uvijek počinjale u ranu zoru sa svrhom blagoslova polja, održavale su se ponedjeljkom, utorkom i srijedom uoči Uzašašća te su se ti dani zvali Križevi dani. 1952. komunističke vlasti zabranile su procesije. Narod taj blagdan smatra i pastirskom svetkovinom pa ga karakteriziraju pastirske svečanosti, obredi i običaji. O Isusovom Uzašašću govore izvještaji Mateja, Marka i Luke. Blagdan se slavio u ranim stoljećima kršćanstva. U zapadnim katoličkim zemljama, kao i na Istoku,

⁶⁴Vidi: Dragić, Marko, *Sveti Marko evanđelist u kršćanskoj kulturnoj baštini Hrvata*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja 14 (2), Zagreb, 2016. 259.-281.

⁶⁵ Dragić, Marko, *Dušni dan u hrvatskoj katoličkoj baštini*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, Hrvatska, 2013., str. 417.-424.

primjerice, u Jeruzalemu i Antiohiji, održavane su velike crkvene procesije uoči blagdana ili na sam blagdan. Uzašasće se naziva drugim Uskrsom, a najprije se slavilo zajedno s Duhovima, pedeset dana nakon Uskrsa. Od 4. st. slavi se četrdeset dana nakon Uskrsa. Taj blagdan narod u Slavoniji naziva Spasovo, Spasovdan, Križevo.⁶⁶

7.7. Tijelovo

Tijelovo (Svetkovina Presvetog Tijela i Krvi Kristove) uz Božić, Uskrs, Veliku Gospu i Sve svete najveći je katolički blagdan. Hrvati Tijelovo nazivaju: Tilovo, Brašančevo, Brošančevo, Brešančevo, Božji dan, Božji don, Božji blagdan, Korosante (Korosande). Tijelovo se slavi poslije nedjelje Presvetoga Trojstva, deveti četvrtak nakon Uskrsa. Tim blagdanom Katolička Crkva slavi ustanovljenje euharistije na Veliki četvrtak. Stoga se Tijelovo slavi četvrtkom. Blagdan se počeo slaviti u 13. stoljeću. Vezuje se uz svetu Julijanu Liješku koja je rođena 1193. godine. Imala je oko pet godina kad je ostala bez roditelja. Redovnicom je postala 1206. - 1207. godine u Liègeu u Belgiji i posvetila se skrbi za bolesnike. U šesnaestoj godini života, 1209. godine, imala je ukazanja u kojima je Bog upozorio da ljudi premalo slave Presveti oltarski sakrament Svetoga Tijela i Krvi Kristove (Tijelovo) i kako u liturgijskom kalendaru nedostaje taj blagdan. Tada je Julijana ukazanja zadržala za sebe. Godine 1230. ukazanja su se ponovila. Od tada je Julijana činila sve kako bi se uspostavio blagdan Tijelova, unatoč mnogim suprotstavljanjima. Ipak, na njezin nagovor biskup Robert iz Lüttichagodine 1246. u svojoj biskupiji uveo je blagdan Euharistije. Sveta Julijana umrla je 1258. godine, ne dočekavši uspostavu blagdana Tijelova u cijeloj Katoličkoj Crkvi. Prema drugoj predaji Julijana Liješka je na punom Mjesecu vidjela mrlju. Puni Mjesec svetica je protumačila kao Crkvu, a mrlju na njemu kao nedostatak blagdana kojim bi se štovao Presveti oltarski sakrament. Štovanje Svetkovine Presvetoga Tijela i Krvi Kristove ogleda se u mnogim crkvama, kapelama, naseljima, župama posvećenima Presvetom Tijelu i Krvi Kristovoj, pobožnostima, molitvama, zavjetima, postu, procesijama, hodočašćima. Početci procesija na Tijelovo vežu se uz Köln, između 1274. i 1279. godine. U imotskom selu Dubravama uz Presveto su se nekoć u procesiji nosila četiri fenjera, a svećenik je iznad glave nosio lumbrelu.⁶⁷

⁶⁶Marko Dragić, Spasovo u hrvatskoj tradicijskoj baštini, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 44 (3), Split, 2009., str. 205.-228

⁶⁷ Dragić, Marko, *Tijelovo u hrvatskoj katoličkoj crkveno-pučkoj kulturnoj baštini*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu 54 (1), Split, 2019. str. 59.-64.

7.8. Sveti Antun Padovanski

Sveti Antun Padovanski rođen je 15. kolovoza 1195. godine u Lisabonu. U 20. godini života stupio je u red sv. Augustina. Zaređen je 1219. godine. 1220. godine stupio je u red siromašne male braće sv. Franje Asiškoga. Na Duhove 1221. godine sv. Franjo sazvaio je skup na kojemu je Antun održao nekoliko izvrsnih propovijedi kojima je oduševio sv. Franju te je on Antunu povjerio odgojni rad u franjevačkom redu. Po zagovoru sv. Antuna Padovanskoga još za njegova života događala su se čudesa. Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkvenopučkoj baštini ogleda se u: postu, deveticama, zavjetima, krjesovima; škropljenjima kuća, stoke, dvorišta, vrtova, polja; hodočašćima, procesijama, slavljenja; crkvama, zavjetnim kapelicama i drugim zavjetnim sakralnim objektima posvećenim sv. Antunu; molitvama, preporukama. Zaštitnik je onih koji se vole, bračnih drugova, žena, djece, putnika, poniženih, potlačenih, siromaha. Pomoćnik je kod neplodnosti i kod porođaja. Zaštitnik je od demona, groznice, kuge, brodoloma, ratnih nevolja, vodene bolesti, bolesti očiju. Sveti Antun štuje se i kao zaštitnik propovjednika, budućih majki, ribara, mornara, starih ljudi, žetvi, stoke, pošte, gladovanja, Portugala i vjere u Presveti sakrament. Svetačke su mu oznake: ljiljan, procvjetali križ, riba, knjiga i plamen. Od renesanse sv. Antun često se prikazuje s djetetom Isusom u rukama i ljiljanom. Ljiljan je znak čistoće i stoga je cvijetom blažene Djevice Marije. U ranoj kršćanskoj umjetnosti ljiljan je bio oznakom svetih djevoja. Ljiljan među trnjem simbolizira bezgrješno začeće blažene Djevice Marije. U renesansnom slikarstvu arkandeo Gabrijel pri Navještenju drži ljiljan u ruci. Pokatkad se i dijete Isus prikazuje s kiticom ljiljana koju pruža nekom svecu. Fra Arnold de Serranno zapisao je 80 čudesa po zagovoru sv. Antuna Padovanskoga. Poznate su čudotvorne fontane sv. Antuna Padovanskoga. Tim fontanama hodočaste trudnice i bolesnici od očnih bolesti. Mnoga su svjedočanstva o čudesnim izlječenjima na tim fontanama. Vjernici u čast sv. Antuna Padovanskoga poste 13 utoraka prije spomendana. Broj trinaest i utorak predstavljaju svečev prelazak u Kraljevstvo nebesko.⁶⁸

Devetnica se ogleda u stalnoj molitvi devet uzastopnih dana pred blagdan. Najčešće su molitve na određenu nakanu i na čast svecu. U mnogim mjestima sv. Antunu se moli devetnica njegovom krunicom. Kroz devetnicu svećenici iz drugih župa služe svetu misu s prigodnim propovijedima. Prije mise pjevaju se uvodne pjesme od kojih je desetljećima najpoznatija „*Ako tražiš čudesa mol se svetom Anti.*”

⁶⁸ Dragić, Marko, Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini, *Ethnologica Dalmatica*, 2018., str. 37.-41.

Nebeski zaštitnik Gornjih Vinjana je sv. Antun Padovanski. Crkva posvećena njemu u čast sagrađena je 1892. godine na Golom brigu. Tamošnji žitelji vjeruju kad se iskreno iz srca moli sv. Anti, molitva će biti uslišena. Mještani su tradicionalno štovali sveca zaštitnika svoga sela, a na dan blagdana priređivalo se veliko slavlje koje su pohodili sumještani iz susjednih sela. Za proslavu, u narodu zvanu „dernek sv. Ante“ pripreme su trajale cijelu godinu, a djevojke su čuvale najljepše i najsvečanije odore za tu prigodu. Plesalo se tradicionalno kolo čija se koreografija prenosila s generacije na generaciju i plešući odmjeravalo koja je najspretnija. Na svečev blagdan narod u Podbablju kod Imotskoga donosi bijele ljiljane u crkvu i stavlja ih na postolje svečeva kipa. U župi Podbablje nalazi se kapelica sv. Ante u Drumu, a usputne kapelice posvećene sv. Anti nalaze se i u Jonjića te u Grubinama. Tradicionalno se hodočasti kapelici sv. Ante u Drumu. U hrvatskoj tradicijskoj kulturi vjeruje se da kad se iskreno, iz srca moliš sv. Anti, da će se molitva uslišati. Stari ljudi bi, u Podbablju kod Imotskoga, znali reći da se sa svetim Antom može nagoditi: zavjetovalo bi se na post: od trinaestoga šestog odbrojalo bi se unazad trinaest utoraka, a onda bi ti sv. Ante pomogao u onome za što ga se moli. Molila se njegova krunica: trinaest Očenaša, trinaest Zdravo Marija, trinaest Slava Ocu i jedno Vjervanje. Na utorke bi se postilo samo od kruhu i vodi ili bi se svarilo zelja na ulje ili krumpira. Na blagdan sv. Antuna mnoštvo vjernika hodočasti crkvama i kapelama posvećenim sv. Antunu. Mnogi vjernici bosonogi hodočaste. Održavaju se procesije. Nakon vjerskih obreda velika su pučka slavlja.⁶⁹

Na svetoga Antu bi ti išli na Dernek u Vinjane Gornje. Pješke bi u noć išli na misu gori. Zavitnici bi ti čak išli bosí.⁷⁰

7.9. Sveti Ivan Krstitelj

Blagdan svetoga Ivana Krstitelja slavi se 24. lipnja. Naziv Krstitelj dobio je jer je u rijeci Jordan krstio Isusa Krista. On je i posljednji starozavjetni prorok, sin svećenika Zaharije i Elizabete koja je bila rođakinja Djevice Marije. U predvečerje prije Svetog Ivana palio se u Ceri, kao i u ostatku Hrvatske, krijes, ili kako ga u ovom kraju zovu *svitnjak*. Mjesto paljenja

⁶⁹ Dragić, Marko, Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini, *Ethnologica Dalmatica*, 2018., str. 51.-52.

⁷⁰ Kazivačica: Mirjana Čuljak.

svitnjaka razlikovalo se od obitelji do obitelji. Običaj je dase, prije paljenja, svitnjak poškropi svetom vodom i da uz njega obitelj moli, a to je inajvažniji dio cijelog obreda.⁷¹

7.10. Gospa od Anđela

Gospa od Anđela slavi se 2. kolovoza. Na svetkovinu Gospe od Anđela, u svim crkvama diljem svijeta vjernici mogu dobiti porcijunkulski ili potpuni oprost ako taj dan pohode franjevačku ili župnu crkvu ili katedralu. Također, trebali bi biti u stanju milosti i ispovjediti se ako je potrebno, sudjelovati na svetoj misi i pričestiti se. Oprost je 1216. godine sv. Franjo izmolio od pape Honorija III., koji je odredio posebni oprost svima onima koji pohode crkvicu Porcijunkule. Slaveći Gospu od Anđela, vjernici dobivaju također i poticaj da se sjete svog anđela čuvara te da mu upute zahvalnost. Porcijunkula je kolijevka franjevaštva. Ta crkvice podno Asiza, postala je okupljalište prvih Franjinih sljedbenika i ishodište franjevaštva. Porcijunkula je zapravo jedno malo svetište sv. Marije Anđeoske koju je sv. Franjo osobito volio, jer je smatrao da je u njoj Majka Gospodinova osobito prisutna te iz tog mjesta osobito pomaže sve koji traže utjehu.⁷²

U Imotskom se svečano proslavlja svetkovina zaštitnice Imotskog i Imotske krajine Gospa od Anđela, a ujedno se taj dan obilježava i Dan grada Imotskog. U crkvi sv. Frane slave se jutarnje mise u 7 i 10:30, a u 9 sati na tvrđavi Topani kod spomenika hrvatskim braniteljima bude polaganje vijenaca i odrješenje za sve pokojne branitelje.

7.11. Velika Gospa

Velika Gospa slavi se 15. kolovoza. Toga dana vjernici slave Marijino uznesenje na nebo te tih dana nastoje hodočastiti u neko od marjanskih svetišta. Teologija poučava da je Marijino uznesenje na nebo vrhunac njezina bogomajčinstva, vječnog djevičanstva i bezgrešnog začeca. Nauk o njezinom uznesenju postaje kršćanska dogma koju je 1. studenog 1950. godine proglasio papa Pio XII., a dogmi prethodi duga tradicija, stara gotovo kao i sama Crkva.⁷³

⁷¹<https://www.vjeraidjela.com/tag/sv-ivan-krstitelj/> (pristupljeno 2.9.2019.)

⁷²Gospa od Anđela (Porcijunkula) <https://www.vjeraidjela.com/gospa-od-andela-porcijunkula/> (pristup 29. kolovoza 2019)

⁷³ Antolović, Josip, *Duhovni velikani, Sveci Katoličke crkve*, II. dio: srpanj – prosinac, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 1998. str. 177. -178.

*To ti se boso išlo. Vanka su bile mise i dernek poslije toga. Puno bi ti se nji zavitovalo pa bi dugo išli pješke. Ja san ti tada išla u Sinj. Znalo se po dva dana ić.*⁷⁴

7.12. Sveti Franjo Asiški

Spomendan sv. Franje Asiškoga Crkva slavi 4. listopada. Utemeljio je franjevce i svojom jednostavnošću i poniznošću ostao trajno nadahnuće. Rođen je u Asizu (Assisi, Italija) 1182. godine. Pravo mu je ime bilo Giovanni Bernardone. Ime Francesco (Franjo) dobio je po tome što je još u mladosti naučio francuski jezik. O životu sv. Franje nastale su mnogobrojne legende. Predaja kaže kako je ondašnji papa – Inocent III. imao u snu viđenje u kojem je vidio Franju kako svojim ramenima podupire nakrivljenu lateransku baziliku. Shvatio je da Bog šalje Franju da obnovi Crkvu koja se rušila u nemoralu i rasipništvu. Nakon toga je odobrio rad franjevaca. Zbog svoje su poniznosti i jednostavnosti franjevci uskoro postali omiljeni u narodu.

Tijekom života je i oslijepio, a nakon težih bolesti zatražio je da ga prenesu u crkvu Sv. Marije od Anđela u kojoj je 4. listopada 1226. godine i umro. Dvije godine kasnije – 1228., papa Grgur IX. proglasio ga je svetim.⁷⁵

Za svetkovinu sv. Franje vjernici su se pripremali devetnicom od 25. rujna do 3. listopada, koja je svaku večer počinjala krunicom, molitvama sv. Franji te je slavljena misa. Tri dana uoči svetkovine održana je duhovna priprava članova Franjevačkoga svjetovnog reda iz Imotskog, Podbablja, Prološca, Runovića, Vinjana i Zmijavaca. Nakon devetodnevnih duhovnih priprava, 4. listopada svečano se proslavlja svetkovina sv. Franje, imotskog župnog zaštitnika i naslovnika crkve. Nakon jutarnjeg misnog slavlja, u imotskom samostanskom okružju običaj je da se na blagdan sv. Franje novi članovi svih bratstava Franjevačke mladeži koja djeluju na području Imotske krajine daju svoja prva framaška obećanja.

⁷⁴ Kazivačica: Mirjana Čuljak.

⁷⁵ Sveti Franjo Asiški i franjevci <https://www.vjeraidjela.com/sveti-franjo-asiski-i-franjevci/> (pristup 29. kolovoza 2019)

Crkva svetoga Franje Asiškoga u Imotskome⁷⁶

7.12. Svi sveti

Blagdan Svih svetih u govoru se naziva još i Sesevete, Sisveti ili Sisvete, a njime Katolička crkva slavi sve svece, one već kanonizirane i one koji to još nisu. Počeo se slaviti još u 4. stoljeću te su ga u početku sve crkve obilježavale istog dana, u nedjelju nakon Duhova, no Papa Grgur III je u prvoj polovici 8. stoljeća blagdan Svih svetih premjestio na 1. studenog. Činjenica da se slavi od 4. stoljeća ukazuje upravo na to da je blagdan prvotno bio posvećen neznanim svecima-mučenicima među prvim kršćanima koji su bili izloženi progonu rimskih careva te su ih tisuće život okončale smrću ne odričući se svoje vjere. Crkva je od svojih početaka njegovala spomen na mrtve, o čemu svjedoče natpisi u katakombama i spominjanje pokojnika u misama od samog nastajanja kršćanstva, pozivajući se pritom nariječi iz Druge knjige Makabejaca iz Starog zavjeta: 'Sveta je i spasonosna misao moliti za pokojne da im se oprostite grijesi.' U kalendaru Katoličke crkve Svi sveti označeni su kao svetkovina, a u Hrvatskoj je taj dan državni blagdan i neradni dan. Tog dana služe se mise u svim

⁷⁶ <https://radioimotski.hr/2018/05/02/u-nedjelju-u-imotskom-prva-pricest/> (pristup 30.08. 2019.)

nadbiskupijama, biskupijama i župama u Hrvatskoj. U novije vrijeme, posebice zato što je ovaj blagdan ujedno i neradni dan, 1. studenog građani masovno posjećuju grobove najmilijih.⁷⁷

7.13. Dušni dan

Kult pokojnika iznimno je raširen u hrvatskoj kulturnoj baštini. Katolici Dušni dan štiju od 1311. godine. Ta tradicija seže u 7. stoljeće. Dušni je dan (Spomen svih vjernih mrtvih) spomendan kada se Crkva sjeća svih vjernih mrtvih. Slavi se 2. studenoga, a ako je taj dan nedjelja, slavi se 3. studenoga. Dušni dan mogu služiti tri mise: jednu po vlastitoj nakani, drugu na nakanu Svetog oca, treću za sve pokojne vjernike. U hrvatskoj baštini Dušni dan još se naziva Mrtvi dan, Mrtvo spomenuće (u središnjoj Bosni), Dan mrtvih (u koprivničkome i mnogim drugim krajevima). Na Dušni se dan na groblje nosi cvijeće i pale svijeće. U novije se vrijeme taj običaj, uglavnom, pomaknuo na blagdan Svih svetih.

Višestruka je uloga svijeća u katoličkoj tradiciji. Prvi kršćani rabili su svijeću kako bi pred zoru u katakombama za vrijeme bogoslužja imali svjetlost. Njihovom uporabom, izgledom i brojem tumači se Crkveno učenje. Jedna svijeća simbol je vjere u jednoga Boga i Spasitelja, dvije svijeće predstavljaju Boga i čovjeka, tri simboliziraju vjeru u presveto Trojstvo. Šest svijeća na oltaru predstavlja neprekidnu molitvu Crkve i vječno svjetlo u svetištu. Sedam svijeća znakom su sedam sakramenata.⁷⁸

U Medovom Dolcu kod Imotskoga na Dušni dan sijala se pšenica. Ujutro, u četiri sata, bila je misa i poslije se išlo na rad u polje, ali nije se smjelo raditi sebi, nego se pomagalo sirotinji i udovicama. U Imotskoj krajini obilježavanje Svih svetih i Dana mrtvih nije se mnogo promijenilo. Vjernici prije blagdana plaćaju mise za svoje pokojne. Na sam blagdan dolaze na svetu misu, a poslije mise idu do grobova svojih umrlih, stavljaju cvijeće i svijeće, čekaju svećenika da dođe i kaže molitvu. Inače se svaka prva nedjelja u mjesecu zove zadnji dan i tada se čitaju imena svih umrlih u tom mjesecu, a to se održalo sve do danas.

⁷⁷O tome više: Dragić, Marko, *Svi sveti u hrvatskoj kulturnoj baštini*, Radovi Hrvatskoga društva za znanost i umjetnost, XIV-XV, Sarajevo, 2012.-2013., str. 71.-80.

⁷⁸ Dragić, Marko, Dušni dan u hrvatskoj katoličkoj baštini, *Obnovljeni život*, časopis za filozofiju i religijske znanosti, Vol. 68, br. 3, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2013., str. 418.-425.

8. Zaključak

Cilj diplomskoga rada ukazivanje je svim naraštajima na važnost hrvatske kulturne i povijesne baštine te njezinog očuvanja od zaborava. Nakon ovog kratkog istraživanja o svim blagodatima svog rodnog kraja, smatram da ne postoji narodna svijest koja bi trebala biti upoznata s bogatstvom koje je okružuje te da zbog sve većeg pritiska modernog svijeta i novih običaja, tradicija gubi svoju bitnost i mjesto u životu jedne nacije.

Imotska krajina obiluje mnogim predajama, legendama te epskim pjesama. Nekad su se običaji u Imotskoj krajini mnogo više štovali. Danas mještani više ne osjećaju toliku povezanost kao prije. Najvažniji blagdani i dalje se slave, ali većinom samo u krugu obitelji. Kada bi ljudi posvetili barem dio svoga vremena na običaje uz koje su odrasli i kada bi se potrudili prepričavati svojim potomcima ono što su naši djedovi i bake prepričavali nama, baština i tradicija nikada ne bi pali u zaborav.

Legenda o Gavanovim dvorima najpoznatija je legenda ovoga kraja koja se prepričava već stoljećima iz naraštaja u naraštaj. Priča o nastanku Modrog i Crvenog jezera fascinira pridošlice u „gradu na gori“ te potiče maštu i kod mlađih i kod starijih te se uvijek rado prepričava.

Predaje ispričane u ovom radu predstavljaju vezu između prošlosti i sadašnjosti te su kamen temeljac naše budućnosti i budućnosti onih kojima ćemo sve to ostaviti u baštinu pa su samim time i nužne za nastavak hrvatskoga kulturnog djelovanja.

Literatura

1. Antolović, Josip, Duhovni velikani, Sveci Katoličke crkve, II. dio: srpanj – prosinac, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 1998. str. 177. -178.
2. Barać, Ivana, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini širokobriješkog kraja*. Croatica et Slavica Iadertina X/II. Zadar, 2014. 375-385.
3. Bošković – Stulli, Maja, Regionalne crte usmene hrvatske književnosti, Institut za enologiju i folkloristiku, Narodna umjetnost, 37 (2). Zagreb 2000., str. 151-161.
4. Botica, Stipe, Hrvatska usmenoknjiževna čitanka, Školska knjiga, Zagreb, 1995.
5. Braica, Silvio, Božićni običaji. EthnologicaDalmatica, Split, 2004., str. 5-26.
6. Braica, Silvio, *Ciklusi godišnjih običaja – Božićni običaji*. Split. Etnografski muzej Split. 2002.
7. Čapo-Žmegač, Jasna, *Hrvatski uskrsni običaji, Korizmeno-uskrsni običaji hrvatskog puka u prvoj polovici XX. stoljeća, pučka pobožnost, zajednica*. Golden marketing, Zagreb 1997.
8. Čubelić, Tvrtko, *Povijest i historija usmene narodne književnosti*, Zagreb 1990.
9. Delorko, Olinko, *Ljuba Ivanova*, Hrvatske starinske narodne pjesme sakupljene u naše dane po Dalmaciji, MH, Split 1969.
10. Delorko, Olinko (pr.) *Narodne lirske pjesme*, PSHK, knjiga 23, Zora, MH, Zagreb, 1963.
11. Dragić, Helena, Osobna imena motivirana imenima ranokršćanskih mučenica. Croaticaet Slavica Iadertina, 13 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2017., 235.-252.
12. Dragić, Marko, Tijelovo u hrvatskoj katoličkoj crkveno-pučkoj kulturnoj baštini. Crkva u svijetu 54 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu. Split, 2019. 59-81.
13. Dragić, Marko, Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini, Ethnologica Dalmatica 25 (1), Etnografski muzej Split, 2018. 37-66.
14. Dragić, Marko, *Vile u tradicijskim pričama šibenskoga zaleda*, Suvremena pitanja, časopis za prosvjetu i kulturu, XIII, 25, Mostar 2018, 132-151.
15. Dragić, Marko, *Tradicijske priče iz Zagore*, Književni krug Split; Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2017.

16. Dragić, Marko, *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske*, Croatica et Slavica Iadertina 12 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2016., 153-177.
17. Dragić, Marko, *Sveti Marko evanđelist u kršćanskoj kulturnoj baštini Hrvata*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja 14 (2), Zagreb, 2016. 259.-281.
18. Dragić, Marko, *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 50 (2), Split, 2015, str. 303-323.
19. Dragić, Marko, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 155-183.
20. Dragić, Marko, *Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, XIII (2), Zagreb: Kršćanski akademski krug (KRAK), 2015, 141-163.
21. Dragić, Marko (2015) *Sveti Nikola - biskup u hagiografskoj baštini Hrvata*. Ethnologica Dalmatica, 22 (1). Split: Etnografski muzej. 5-22.
22. Dragić, Marko, *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*. Croatica et Slavica Iadertina, 9 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2014., str. 269-313.
23. Dragić, Marko, *Velike poklade u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, 8 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2013., str. 155-188.
24. Dragić, Marko, *Dušni dan u hrvatskoj katoličkoj baštini*, Obnovljeni život, časopis za filozofiju i religijske znanosti, 68 (3), Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2013., str. 417.- 426.
25. Dragić, Marko, *Starozavjetni motiv Sodome i Gomore u Bakulinom Šematizmu i u suvremenom pripovijedanju u Hercegovini*, Zbornik o Petru Bakuli, Hrvatski studiji Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2013, str. 75-97.
26. Dragić, Marko, *Svi sveti u hrvatskoj kulturnoj baštini*, Radovi Hrvatskoga društva za znanost i umjetnost, XIV-XV, Sarajevo, 2012.-2013., str. 71.-80.
27. Dragić, Marko, *Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini*, Hum, 6. Časopis Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru. Mostar, 2010., str. 81-104.
28. Dragić, Marko, *Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu*, Godišnjak Titius: godišnjak za interdisciplinarna proučavanja porječja Krke 3., Split, 2010., str. 111-161.
29. Dragić, Marko, *Spasovo u hrvatskoj tradicijskoj baštini*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 44 (3), Split, 2009., str. 205.-228.

30. Dragić, Marko, *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, 43 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, 67-91.
31. Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008.
32. Dragić, Marko, *Etnografsko-filološki prinosi tradicijskoj kulturi drniškoga kraja*, Godišnjak Titius, 1 (1). Split 2008., str.167-205.
33. Dragić, Marko, *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, lirika, epika, retorika*, MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo, Sarajevo, 2006.
34. Dragić, Marko, *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, proza, drama i mikrostrukture*, MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo, Sarajevo 2005.
35. Dragić, Marko, *Zbilja o harambaši Andrijici Šimiću u usmenoj i pučkoj epici*, Motrišta 33, Mostar 2005., 99-113.
36. Gamulin, Jelena, Vidović, Ilda, *Etnografski prikaz Sinjske krajine*, u *Studije i građa o Sinjskoj krajini*, Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, 1968.
37. Jurilj, Zorica, *Korizma i uskrs u Hercegovačkoj crkveno-pučkoj baštini*. Ethnologica Dalmatica, vol. 25, br.1, 2018. 5-35.
38. Kekez, Josip, *Usmena književnost*, u Škreb – Stamać, Uvod u književnost, IV. Poboľšano izdanje, Globus, Zagreb, 1986.
39. Kutleša, fra Silvestar *Život i obiĉaji u Imoĉkoj krajini*, Matica hrvatska ogranak Imotski, Imotski 1997.
40. Rihtman-Auguštin, Dunja *Knjiga o Božiću, Božić i božićni obiĉaji u hrvatskoj narodnoj kulturi*, Golden marketing, Zagreb 1995.
41. Trošelj, Mirjana, *Mitske predaje i legende južnovelebitskog Podgorja*, Studia mithologica Slavica XIV, 2011. 345-370.

Mrežni izvori

1. Sveti Franjo Asiški i franjevci <https://www.vjeraidjela.com/sveti-franjo-asiski-i-franjevci/>(pristup 29. kolovoza 2019)
2. KUD Bakove sveĉanosti - Imotski <http://dobrodosastaribako.wixsite.com/bakovesvecanosti/o-nama> (pristup 29. kolovoza 2019)

3. Ante Juroš, Legenda o Janjiša dubu u Vinjanima Gornjim
<http://www.dalmacijanews.hr/clanak/ck1i-legende-o-janjisa-dubu-u-vinjanima-gornjim#/clanak/ck1i-legende-o-janjisa-dubu-u-vinjanima-gornjim> (pristup 30. kolovoza 2019.)
4. Grad Imotski <https://visitimota.com/imotski/> (pristup 29. kolovoza 2019)
5. Mitski pojam – Vila Velebita <https://likaclub.eu/mitski-pojam-vila-velebita/> (pristup 30. kolovoza 2019.)

Sažetak

Imotski se prvi put spominje u 10. st. Nastao je na temeljima starohrvatske župe Emothe kao središte šire regije zvane Imotska krajina. Tradicijska kulturna baština važno je obilježje nacionalnog identiteta. Pučki običaji i usmene predaje neizostavan su dio svakog kraja. U radu su zabilježeni adventski i božićni običaji, korizmeni i uskrсни, običaji kojima se štiju pojedini sveti, svakodnevnici običaji te pjesme i predaje sačuvane u narodnom pamćenju. Imoćani posebno slave Gospu od Anđela, Svetoga Antu i Franju, ali i sve svece Katoličke Crkve. U ovom kraju rado se prepričavaju legenda o Gavanu i Gavanici, balada o Hasanaginici, ali i mnogobrojne druge zgode. Priče i običaji mijenjali su se tijekom godina. Društvene, gospodarske, političke i vjerske prilike imale su veliki utjecaj na običaje i kulturnu baštinu, a upravo je ta modernizacija najvećim dijelom kriva za nestanak i zaborav velikog dijela narodnih običaja. Izrazito je važno bilježiti ih i čuvati od zaborava kako ne bismo ostali bez tog bitnog dijela nacionalnog identiteta.

Ključne riječi: Imotski, tradicija, baština, legenda o Gavanu, usmene predaje

Traditive cultural heritage of Imotski

Abstract

Imotski has first been mentioned in the 10th century. It was built on the foundations of the old Croatian parish of Emotheas the center of a wider region called Imotska krajina. Traditive cultural heritage is an important feature of the national identity. Folk customs and oral traditions are an unomittable part of every region. Advent and Christmas customs, Lent and Easter customs, customs by which certain saints are venerated, everyday customs and songs and traditions preserved in the national memory are noted in this thesis. Imotians especially venerate Our Lady of the Angels, Saint Anthony and Saint Francis, but also all of the Saints of the Catholic Church. In this region the legend of Gavan and Gavanica, the ballad of Hasanaginica, but also the many other events are gladly retold. Stories and customs have changed throughout the years. Social, economic, political and religious circumstances have had a great influence on the customs and the cultural heritage, and it is precisely this modernisation that is largely to blame for the disappearance and forgetting of a large part of folk customs. It is extremely important to record them and keep them from being forgotten so that we do not lose that fundamental part of our national identity.

Keywords: Imotski, tradition, heritage, legend of Gavan, oral traditions.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

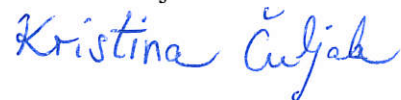
IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Kristina Čuljak, kao pristupnica za stjecanje zvanja magistricе hrvatskoga jezika i književnosti i talijanskoga jezika i književnosti, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 18. rujna 2019.

Potpis

Kristina Čuljak v. r.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

kojom ja Kristina Čuljak, kao autorica diplomskog rada dajem suglasnost Filozofskom fakultetu u Splitu, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom *TRADICIJSKA KULTURNA BAŠTINA U IMOTSKOM KRAJU* koristi na način da ga, u svrhu stavljanja na raspolaganje javnosti, kao cjeloviti tekst ili u skraćenom obliku trajno objavi u javnoj dostupni repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu, Sveučilišne knjižnice Sveučilišta u Splitu te Nacionalne i sveučilišne knjižnice, a sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom. Korištenje diplomskog rada na navedeni način ustupam bez naknade.

Split, 18. rujna 2019.

Potpis

Kristina Čuljak v. r.

